

SEZNAM KAPITOL*

POD NÁZVEM SVOBODA

- I. O postavení lidí mimo občanskou společnost
- II. O přirozeném zákoně ve vztahu k úmluvám
- III. O ostatních přirozených zákonech
- IV. O tom, že přirozený zákon je zákonem božským

POD NÁZVEM MOC

- V. O příčinách a vzniku státu
- VI. O právu toho, kdo má ve státě svrchovanou moc, ať je to shromáždění či jeden člověk
- VII. O třech typech státu: demokracii, aristokracii, monarchii
- VIII. O právu pánů nad otroky
- IX. O právu rodičů vůči dětem a o patriarchální vládě
- X. Srovnání tří typů státu pokud jde o jejich nevýhody
- XI. Místa a příklady v Písmu svatém o právu na vládu, která se zdají podporovat předchozí tvrzení
- XII. O vnitřních příčinách rozpadu státu
- XIII. O povinnostech těch, kteří vykonávají svrchovanou moc
- XIV. O zákonech a přečinech

POD NÁZVEM NÁBOŽENSTVÍ

- XV. O boží vládě skrze přírodu
- XVI. O boží vládě skrze Starou smlouvu
- XVII. O boží vládě skrze Novou smlouvu
- XVIII. O tom, co je nezbytné pro přístup do nebeského království

* Uvádíme přehled všech kapitol Hobbesova díla, z něhož je přeložena jen vybraná část. Pozn. red.

ZÁKLADY FILOZOFIE O OBČANU

SVOBODA

KAPITOLA I O POSTAVENÍ LIDÍ MIMO OBČANSKOU SPOLEČNOST

1. Úvod. 2. Počátek občanské společnosti tkví ve vzájemné obavě. 3. Lidé jsou si od přírody rovni. 4. Kde se rodí sklon vzájemně si ubližovat. 5. Nesvornost pocházející z poměřování duševních schopností. 6. Nesvornost pocházející z touhy více lidí po téže věci. 7. Definice práva. 8. Právo na cíl dává právo na nutné prostředky. 9. Podle přirozeného práva každý člověk sám rozhoduje o prostředcích k zachování sebe sama. 10. Podle přirozeného práva všechno je všech. 11. Právo všech na všechno je neúčinné. 12. Stavem lidí mimo společnost je válka. Definice války a míru. 13. Válka odporuje zachování lidí. 14. Podle přirozeného práva může každý člověk požadovat od toho, koho má v moci, záruku poslušnosti. 15. Přirozenost vybízí, abychom usilovali o mír.

1. Schopnosti lidské přirozenosti je možno sloučit do čtyř druhů: tělesná síla, zkušenost, rozum, cit. Od nich začneme následující výklad a budeme na prvním místě mluvit o tom, co mají lidé těmito schopnostmi nadaní proti sobě navzájem; potom zda a pomocí jaké schopnosti jsou uzpůsobeni pro společenství a pro vlastní ochranu před vzájemným

násilím; v dalším ukážeme, jaký krok bylo nezbytno v té věci podniknout a jaké jsou podmínky společenství čili míru mezi lidmi, to jest, nazveme-li to pouze jinak, jaké jsou základní přirozené zákony.

2. Většina lidí, kteří něco napsali o státních zřízeních, buď předpokládá, nebo si přeje, případně vymáhá souhlas s názorem, že člověk je živočich od narození uzpůsobený pro společenství.*

Řekové říkají ZÓON POLITIKON a na tomto základě budují nauku o státě v následujícím smyslu: k zachování míru a k řízení celého lidského pokolení není zapotřebí ničeho jiného, než aby lidé společně přistoupili na nějaké smlouvy a podmínky; ty potom nazývají zákony. Jakkoli je toto axioma většinou přijímáno, je přece falešné. Je to zřejmý omyl vzešlý z příliš povrchní úvahy o lidské přirozenosti.

* Poněvadž lidská společnost je již ustavena, poněvadž mimo společnost nikdo nežije a poněvadž vidíme, že všichni vyhledávají vzájemný styk a rozhovor, může se zdát podivné a nesmyslné hned na samém prahu nauky o státě nastražit čtenářům následující překážku, totiž že člověk není od narození uzpůsobený pro společnost. Je tedy zapotřebí to blíže vysvětlit. Je jistě pravda, že člověku, pokud je člověkem, to jest hned, jakmile se narodí, je od přirozenosti trvalá samota nepřijemná. Neboť děti k tomu, aby mohly žít, a dospělí, aby mohli žít bez obtíží, potřebují cizí pomoc. Nepopírám tedy, že lidé vlivem přirozenosti vyhledávají styk jeden s druhým. Avšak občanské společenství nespočívá pouze ve vzájemných stycích, nýbrž ve svazcích, k jejichž ustavení je zapotřebí záruk a smluv. Jejich význam neznají děti a lidé neovzdělání, o jejich užitečnosti nevědí lidé, kteří se nepřesvědčili o škodách vzešlých z úpadku společnosti. Z toho vyplývá, že lidé, kteří nechápou, co je společnost, nemohou do ní vstoupit: nestarají se o to, protože nevědí o její prospěšnosti. Tudíž je jasno, že žádný člověk (už proto, že se narodil jako dítě) není od narození uzpůsobený pro společnost; dokonce velmi mnozí (možná většina) pro slabost ducha nebo nedostatkem výchovy takovými zůstávají. Přesto mají všichni, děti i dospělí, lidskou přirozenost. Člověk je tedy uzpůsobován pro společnost nikoli přirozeností, nýbrž výchovou. A dále, i kdyby se člověk rodil už tak, že by pro společnost toužil, nevyplývá z toho ještě, že by byl pro vstup do společnosti připraven. Jedna věc je po něčem toužit, jiná je být toho schopen. Po společnosti totiž touží i ti lidé, kteří jinak pro hrdost neuznávají za vhodné přistoupit na rovné podmínky, bez nichž společnost nemůže být.

Neboť kdo bude hluběji pozorovat příčiny, proč se lidé sdružují a těší se ze společenství, ten snadno zjistí, že tomu není tak proto, že by to jinak od přirozenosti nešlo, nýbrž že je to dodatečný jev. Kdyby člověk miloval druhého od přirozenosti, to jest člověka jako takového, pak by nebylo možno vysvětlit, proč se všichni lidé nemilují navzájem stejnou láskou, když jsou stejně lidmi, anebo proč se člověk raději stýká s těmi lidmi, jejichž společnost skýtá čest a užitek spíše jemu než jiným. Nevyhledáváme tedy společníky vlivem přirozenosti, ale chceme od nich dosáhnout čest a prospěch: po tom dychtíme především, po nich samotných až potom. Za jakým účelem se lidé sdružují poznáme z toho, co lidé při setkání dělají. Scházejí-li se kvůli obchodu, každý si hledí ne společníka, nýbrž své záležitosti. Jestliže se scházejí, aby společně zastávali úřad, rodí se jakési přátelství navenek, je v něm však více vzájemné nedůvěry než lásky; někdy vzniká spolčení, dobrá vůle však nikdy. Jestliže se scházejí pro zábavu a obveselení, líbí se obvykle každému nejvíce to, co vzbuzuje smích a – jak už patří k podstatě žertu – co umožňuje, aby člověk ze srovnání s cizí hloupostí či neschopností sám před sebou vyšel jako lepší. I když to někdy neškodí a neuráží, je zřejmé, že se lidé těší ne tak ze společnosti jako především ze své slávy. Ostatně většinou se při těchto setkáních pomlouvají nepřítomní a jejich celý život, výroky, činy jsou probírány, posuzovány, odsuzovány a předváděny v podobě anekdot; nejsou ušetřeni ani samotní účastníci hovoru, ba poskytují k tomu možnost, jakmile ze sezení odejdou: takže to vůbec není divné, když někdo chce vždycky odcházet z dějiště takového tlachání jako poslední. Toto jsou ty právě požitky ze společenství, za nimiž se vlivem přirozenosti, to jest citů každému živočichu vstípených, ženeme, dokud utrpěné škody nebo napomenutí nezpůsobí (což u mnohých nenastane nikdy), že touha po přítomných požitcích se zmírní při vzpomínce na minulé. Bez toho by řeč většiny lidí, nad-

míru výmluvných, pokud jde o tento předmět hovoru, byla nudná a jalová. Vypráví-li se pak náhodou ve společnosti příběhy a někdo poví nějaký o sobě, všichni ostatní také hned dychtivě mluví o sobě; vypráví-li jeden něco podivuhodného, ostatní také uvádějí podivuhodné věci, vědí-li o nějakých; nevědí-li, vymyslí si je. Abych se konečně také zmínil o lidech majících prospěch z toho, že vědí více než ostatní: jestliže se sejdou, aby se věnovali filozofii, kolik je zúčastněných, tolik je těch, kteří poučují druhé, totiž kteří chtějí být pokládáni za učitele. Jinak své společníky nejen, že nemají v lásce, jako je tomu také u jiných lidí, nýbrž je i stíhají nenávisť. Tudíž je podle zkušenosti všech, kteří pozorují lidské záležitosti trochu bedlivěji, jasné, že každé dobrovolné sdružování lidí se uskutečňuje buď ze vzájemné potřeby, nebo ze snahy získat slávu: lidé si hledí ze vzájemného styku odnést nějakou výhodu nebo ono EUDOKIMEIN, ocenění a úcty společníků. Totéž lze také zjistit rozumovou úvahou ze samotného vymezení pojmů vůle, dobro, čest, užitečnost. Protože se totiž společnost pojí dohromady dobrovolně, ptáme se v každém takovém případě, co je předmětem té společné vůle, to jest co je dobrem pro každého z těch, kteří se sdružují. Dobrem se zdá být cokoli, co je příjemné a týká se buď smyslových orgánů, nebo ducha. Každá rozkoš ducha pak je buď sláva (nebo vlastní příznivé mínění o sobě), nebo se ke slávě v posledku vztahuje; ostatní rozkoše jsou smyslové nebo ke smyslovosti přivádějící: ty všechny lze souhrnně označit a chápat jako prospěch. Tedy každá společnost se pojí dohromady buď kvůli prospěchu, nebo kvůli slávě, to jest nikoli z lásky ke společníkovi, nýbrž ze sebelásky. Honba za slávou však nemůže vytvořit žádnou ani početnou, ani trvalou společnost, protože kdyby požívali slávy a úcty všichni, neměl by je nikdo; zakládají se totiž na srovnání s druhými a na výjimečnosti. Společenství s druhými také nijak nenapomáhá tomu, aby si člověk sám u sebe vytvo-

řil důvod pro svou vlastní slávu. Každý totiž stojí za tolik, kolik sám zmůže bez cizí pomoci. Příjemnosti tohoto života může sice vzájemná pomoc rozmnožit, avšak mohlo by se toho dosáhnout spíše ovládnutím druhých než společenstvím s nimi. Proto ať nikdo nepochybuje o tom, že by lidé pod vlivem své přirozenosti, kdyby neměli strach, usilovali mnohem dychtivěji o uchvácení vlády než o vytvoření společnosti.

Musíme tedy tvrdit, že velké a trvalé společnosti mají svůj původ nikoli v dobré vůli lidí, nýbrž ve strachu jednoho před druhým.*

3. Příčina strachu jednoho před druhým spočívá zčásti v přirozené rovnosti lidí, zčásti ve sklonu navzájem si ubližovat. Způsobuje to, že nejsme schopni ani od druhých očekávat bezpečnost, ani ji sami sobě zajistit. Pozorujeme-li dospělé lidi a všimneme-li si, jak křehká je stavba lidského těla (při jejímž zhroucení se hrouť všechna síla, statnost i moudrost člověka) a jak je i pro nejslabšího snadné zabít silnějšího, nemáme proč spoléhat na své síly a domnívat se, že nás příroda udělala silnějšími než druhé. Rovni jsou si ti, kteří proti sobě navzájem zmohou stejně. A zmohou stejně proto, že zmohou

* Bylo namítnuto, že je úplně vyloučeno, aby se lidé spojovali v občanskou společnost ze strachu: báli by se prý jeden druhého do té míry, že by nemohli snést ani vzájemný pohled. Myslím si, že pro ty, kdo toto namítají, znamená strach totéž co zděšení. Já tím slovem rozumím jakékoli předvídaní budoucího zla. A soudím, že ti, co mají strach, nejen ustupují, nýbrž také nedůvěřují, podezřívají, mají se na pozoru a starají se, aby se nemuseli bát. Kdo jde spát, zavírá vrata, kdo je na cestě, má zbraň, protože se bojí lupičů. Státy obyčejně střeží své hranice vojenskými posádkami a města opatřují hradbami z obavy před sousedními státy, a i ta nejsilnější vojska, připravená k bitvě, přece spolu někdy vyjednávají, protože se navzájem obávají své síly a možné porážky. Lidé se mají jeden před druhým na pozoru ze strachu: prchají a skrývají se, jestliže si myslí, že není jiné obrany; nejčastěji se však zajišťují zbraněmi a obrannými prostředky, což umožňuje, že se odvažují vyrazit a tím zjistit záměry druhého. A pak buď bojují a stát se zrodí z vítězství, nebo se dohodnou a stát se zrodí ze vzájemné dohody.

nejvíce, totiž zabít. Jsou si tedy lidé od přirozenosti mezi sebou rovni. Nynější nerovnost byla zavedena občanským zákonem.

4. Sklon ubližovat je ve stavu přirozenosti sice vlastní všem lidem, ale nemá stejnou příčinu ani není stejným proviněním. Někdo totiž podle přirozené rovnosti dovolí ostatním totéž, co sobě (což je vlastností člověka skromného, správně oceňujícího své síly). Jiný si myslí, že druhé převyšuje: chce, aby jen jemu samotnému bylo vše dovoleno a osobuje si více úcty než ostatní (což je vlastností ducha zpupného). Jeho sklon ubližovat pochází z ješitné dychtivosti po slávě a falešného oceňování svých sil, zatímco onen předešlý člověk musí své vůli a svobodu právě proti takovému člověku bránit.

5. Kromě toho, největší neshody vznikají ze zápolení duchů, protože tento zápas bývá nejmórnější. Vždyť nejen opačné tvrzení, ale i pouhý nesouhlas budí hněv. Neboť nesouhlasit v něčem s někým znamená mlčky ho v té věci obviňovat z omylu a nesouhlasit s ním v mnohých věcech je totéž jako mít ho za hlupáka; to je patrné z toho, že žádné války se nevedou s větší urputností než mezi sektami téhož náboženství a stranami v tomtéž státě, kde jsou předmětem zápasu buď nauky, nebo způsob uskutečňování politických záměrů. A protože veškerá rozkoš ducha a veškerá radost tkví v tom, že máme s kým se srovnávat a můžeme tak vysoce smýšlet sami o sobě, je nemožné, aby si lidé nedávali najevo vzájemnou zášť a pohrdání, ať už žertem, slovy, posunkem nebo nějakým znamením; není horší nepřijemnosti pro ducha, než je tato, a z žádné jiné nevzniká silnější chtění ubližít.

6. Nejčastěji se příčina touhy lidí navzájem si ubližovat rodí z toho, že mnozí lidé současně dychtí po téže věci, kterou však nemohou ani společně užívat, ani rozdělit; z toho vyplývá, že ji musí dostat silnější; a o tom, kdo je silnější, musí rozhodnout boj.

7. Uprostřed tolika nebezpečí, která pro přiroze-

nou chtivost lidí denně každému hrozí, nelze nikomu vytýkat, že si dává pozor; naopak, jinak to dělat nelze. Každý je totiž puzen dychtit po tom, co je pro něj dobré, a unikat tomu, co je zlé, především však největšímu přirozenému zlu – smrti, a to vlivem jakési přírodní nutnosti, která není menší než síla nutící padat kámen dolů. Není tedy nesmyslné, ani nelze kárat, ani to neodporuje správné rozumové úvaze, jestliže někdo vynaloží veškeré úsilí na to, aby vlastní tělo a údy uchránil a zachoval od smrti a bolesti. A to, co neodporuje správné rozumové úvaze, bylo uděláno, jak všichni říkají, spravedlivě a právem. Termínem právo se neoznačuje nic jiného než svoboda, kterou má každý k tomu, aby mohl podle správné rozumové úvahy užívat přirozených schopností. Prvním základem přirozeného práva tedy je, že každý jak jen může chrání svůj život a údy.

8. Protože pak právo na dosažení cíle nemá smysl pro člověka, jemuž je odpíráno právo na prostředky k tomu nutné, vyplývá z toho, že má-li každý právo na zachování sebe sama, má také právo užívat všech prostředků a dělat všechno, co je k zachování sebe sama nezbytné.

9. Zda jsou prostředky, jichž chce někdo použít, a skutky, které chce vykonat, k zachování života nebo vlastních údů nutné či nikoli, to podle přirozeného práva posuzuje on sám. Neboť kdyby to, že posuzují sám své vlastní ohrožení, odporovalo správné rozumové úvaze, posuzoval by je někdo jiný. A soudí-li jiný o věcech týkajících se mne, pak stejným způsobem, protože jsme si od přirozenosti rovni, budu já soudit o věcech týkajících se jeho. Tudíž odpovídá správné rozumové úvaze, to jest přirozenému právu, abych já posuzoval jeho úsudek, totiž zda přispívá k mému zachování či nikoli.

10. Příroda dala každému právo na všechno. (To jest ve stavu čistě přirozeném čili předtím, než se lidé navzájem zavázali nějakými smlouvami, bylo každému dovoleno dělat cokoli a vůči komukoli

se mu zlíbilo a vlastnit a užívat všeho, co chtěl a mohl.)*

Protože čehokoli se komu zachce, zdá se mu to dobré proto, že to chce a že to může přispět k jeho zachování, nebo se to aspoň tak může jevit (soudcem v té věci, zda je to skutečně prospěšné či nikoli, jsme v předešlém odstavci ustanovili člověka samotného, a to v tom smyslu, že za prostředky nutné k jeho zachování musíme pokládat ty, které sám za takové prohlašuje), a protože, jak se praví v odstavci sedmém, to, co nutně přispívá k ochraně vlastního života a údů, se děje a je vlastněno právem přirozenosti, vyplývá z toho, že ve stavu přirozenosti je všem dovoleno mít a dělat všechno. Vyjadřuje to i známé rčení: „Příroda dala všechno všem.“ Z toho je také zřejmé, že ve stavu přirozenosti je měřítkem práva prospěch.

11. Lidem však bylo velmi málo prospěšné, že

* Tomu je třeba rozumět tak, že to, co kdo udělá ve stavu čistě přirozeném, není bezprávím vůči žádnému člověku, nikoli tak, že by bylo nemožné se v takovém stavu provinovat vůči Bohu nebo porušovat přirozené zákony. Nespravedlnost vůči lidem totiž předpokládá lidské zákony, a ty v přirozeném stavu neexistují. Ostatně pravdivost takto pochopené myšlenky byla čtenářovi, který si to pamatuje, dostatečně prokázána v bezprostředně předcházejících odstavcích. Ale protože v některých případech příkrost závěru způsobí, že se zapomene na premisy, chci zdůvodnění zestrúcnit a předložit tak, aby je bylo možno přehlednout jediným pohledem. Každý člověk má právo na zachování sebe sama, odst. 7. Má tedy právo užít všech prostředků pro tento účel nutných, odst. 8. Nutné prostředky jsou pak ty, o kterých to on sám usoudí, odst. 9. Má tedy právo dělat a vlastnit všechno, o čem usoudí, že je nutné k zachování sebe sama. Zda se tedy něco dělá právem či neprávem, to posuzuje sám člověk, který to dělá. Tudíž to dělá právem. Je tedy pravda, že ve stavu čistě přirozeném... atd. Jestliže někdo předstírá, že k jeho vlastnímu zachování napomáhá něco, o čem si to ani on sám nemyslí, může se tím prohřešovat proti přirozeným zákonům, jak bylo obšírně vysvětleno v kapitole třetí. Někteří namítli: Kdyby syn zabil otce, nedopustil by se na otci bezpráví? Odpověděl jsem: Nemůžeme tomu rozumět tak, že syn se nalézá v přirozeném stavu, protože jakmile se narodil, octl se v moci a pod vládou toho, komu vděčí za zachování sebe sama: to jest matky nebo otce či toho, kdo mu poskytuje obživu; je to dokázáno v kapitole deváté.

měli na všechno takovéto společné právo, neboť účinek toho práva je skoro tentýž, jako kdyby žádné právo neexistovalo. Ačkoli totiž mohl každý o každé věci říkat: „To je moje“, přece tu věc nemohl užívat kvůli sousedovi, který stejným právem a stejnou silou prosazoval, že je jeho.

12. Jestliže k přirozenému lidskému sklonu vzájemně se napadat, vyvěrajícímu z citových hnutí, zvláště však z ješitného sebeoceňování, připočteš právo všech na všechno, podle něhož jeden právem útočí, druhý se právem staví na odpor, a v němž má původ věcné podezřívání a zaujatost všech proti všem, a připočteš-li dále, jak je obtížné v malém počtu a s malými prostředky se bránit nepřítelům útočícím s úmyslem nás překvapit a zničit, pak nelze popřít, že přirozeným stavem lidí před ustavením společnosti byla válka, a to ne prostá, nýbrž válka všech proti všem. Vždyť co jiného je válka než ono období, kdy se jasně, silou slov i činů, projevuje úmysl bojovat? Zbylé období se nazývá mír.

13. Že trvalá válka je pramálo příznivá zachování jak lidského rodu, tak každého jednotlivého člověka, to posoudíme snadno. Je však trvalá již svou podstatou, poněvadž pro rovnost zápasících se nemůže skončit nějakým vítězstvím; samotným vítězům totiž hrozí během války neustále nebezpečí, takže musíme mít za zázrak, že někdo, byť i ten nejsilnější, je nakonec zdolán jen léty a stářím. Jako příklad se nám nabízejí v nynějším století obyvatelé Ameriky a ve stoletích dávno minulých ostatní národy, které sice nyní žijí v občanské společnosti a vzkvétají, tehdy však byly málo početné, divoké, krátkého věku, chudé, kruté, postrádající ono potěšení a krásu života, kterou zpravidla poskytuje mír a společenství. Kdokoli si tedy umínil setrvat v tom stavu, v němž je všem všechno dovoleno, protiřecí sám sobě. Neboť každý člověk vlivem přirozené nutnosti dychtí po dobrém pro sebe a neexistuje nikdo, kdo by si myslel, že válka všech proti všem, s takovým stavem přirozeně související, je pro něho

dobrem. Tak nás obava jednoho před druhým přivádí k přesvědčení, že se musíme z takového stavu dostat a získat si spojení: musí-li už ta válka být, ať to není válka všech proti všem a ať nám v ní nechybí pomoc.

14. Spojenci se získávají buď násilím, nebo dohodou: násilím, když vítěz přinutí poraženého hrozbou smrti nebo spoutáním, aby mu sloužil; dohodou, když se spojenectví vytvoří za účelem vzájemné podpory a s nevynuceným souhlasem obou stran. Dále může vítěz poraženého nebo silnější slabšího (jako třeba zdravý a silný nemocného či dospělý dítě) po právu nutit, aby poskytl záruku poslušnosti, nechce-li ovšem raději zemřít. Neboť právo chránit sebe sama podle vlastního uvážení plyne z našeho ohrožení, a ohrožení vzešlo z rovnosti. Proto je spíše v souhlase s rozumem a je to jistější pro zachování sebe sama, že využíváme nynější výhody a zjednáváme si žádoucí bezpečí přijetím záruky, než abychom se později v nejistém boji znovu pokoušeli získat moc, z které se mezitím poražení vyvlekli, když se vzdali a nabyli síl. A naopak, nelze si představit nic nesmyslnějšího, než abys slabému, kterého máš ve své moci, nechal volnost a tak si z něj udělal hned silného nepřítele. Tím se také ozřejmuje určitý závěr, že v přirozeném lidském stavu jistá a nezdolná moc dává právo na panování a nadvládu nad těmi, kteří nemohou odolávat. Proto z téhož důvodu patří k všemocnosti podstatně a bezprostředně právo dělat všechno.

15. Avšak pro onu rovnost sil a ostatních lidských schopností nelze očekávat, že se mohou lidé v přirozeném stavu, to jest ve stavu války, natrvalo zachovat bez újmy. Proto je třeba usilovat o mír, pokud zasvitne nějaká naděje ho dosáhnout. Jestliže je takto nedosažitelný, musí se získávat pomoc v boji. To je požadavek správné rozumové úvahy, to jest zákon přirozenosti, jak bude hned ukázáno.

KAPITOLA II O PŘIROZENÉM ZÁKONĚ VE VZTAHU K ÚMLUVÁM

1. Přirozený zákon není dohoda lidí, nýbrž požadavek rozumu. 2. Základním přirozeným zákonem je, že se musí usilovat o mír, lze-li ho dosáhnout; není-li to možné, je třeba se bránit. 3. Prvním zvláštním přirozeným zákonem je, že právo na všechno nelze udržet. 4. Co to znamená zřít se práva a přenést právo. 5. K přenesení práva je nutná vůle přejímajícího. 6. Pro přenesení práva platí jen slova vyjadřující přítomnost. 7. Slova vyjadřující budoucnost pro přenesení práva platí, jsou-li přítomny i ostatní příznaky vůle. 8. Při dobrovolném darování právo na základě slov vyjadřujících budoucnost nepřechází. 9. Vymezení úmluvy a smlouvy. 10. Ve smlouvách přechází právo na základě slov vyjadřujících budoucnost. 11. Smlouvy založené na vzájemné důvěře jsou ve stavu přirozenosti zbytečné a neplatné; právě tak ve státě. 12. Nikdo nemůže uzavírat smlouvy se zvířaty; rovněž ne s Bohem, není-li to ve zjevení. 13. Také nemůže nikdo učinit slib Bohu. 14. Smlouvy nezavazují k něčemu, co je nad největší možné úsilí. 15. Jakými způsoby jsme zprošťování smluv. 16. Sliby vynucené pod hrozbou smrti jsou platné ve stavu přirozenosti. 17. Smlouva pozdější protirečící smlouvě dřívější je neplatná. 18. Smlouva o neodporování tomu, kdo ubližuje tělu, je neplatná. 19. Smlouva o sebeobviňování je neplatná. 20. Definice přísahy. 21. Přísaha musí být pronesena v tom slovním vyjádření, kterého užívá ten, kdo ji přijímá. 22. Přísaha nepřidává nic k závazku, který vyplývá ze smlouvy. 23. Přísaha se nemá vyžadovat, leč tam, kde poroušování smluv může být skryté nebo může být potrestáno jen Bohem.

1. V definici přirozeného zákona se autoři neshodují, přesto však toho pojmu ve svých spisech velmi často užívají. Metoda, podle níž se začíná defini-

KAPITOLA V O PŘÍČINÁCH A VZNIKU STÁTU

1. *Přirozené zákony k zachování míru nestačí.*
2. *Přirozené zákony za stavu přirozenosti mlčí.*
3. *Podle přirozených zákonů tkví bezpečí života ve svornosti mnoha lidí.* 4. *Svornost mnoha lidí není pro trvalý mír dosti stálá.* 5. *Proč u některých nerozumných živočichů spočívá vláda a řízení na pouhé svornosti; proč tomu tak není u lidí.* 6. *K dosažení míru mezi lidmi se vyžaduje nejen vzájemná shoda, nýbrž také sjednocení.* 7. *Co je to sjednocení.* 8. *Při sjednocení se přenáší právo všech na jednoho.* 9. *Co je to stát.* 10. *Co je to občanská osoba.* 11. *Co je to „mít svrchovanou moc“ a „poddaný“.* 12. *Dva druhy státu: přirozený a ustanovený.*

1. Je jasné samo o sobě, že jednání lidí vychází z vůle, a vůle z naděje a strachu: takže kdykoli lidé vidí, že jim vzejde větší dobro nebo menší zlo spíše z porušení zákonů než z jejich zachovávání, porušují zákony úmyslně. Tedy naděje na bezpečí a zachování sebe sama spočívá u každého ve schopnosti vlastními silami a důmyslem předstihnout bližního, ať už otevřeně nebo lstí. Z toho je zřejmé, že přirozené zákony neposkytují nikomu hned, jak byly poznány, jistotu, že budou zachovávány; a proto pokud není záruka, že druzí nezaútočí, zůstává každému původní právo zabezpečovat se tak, jak chce a umí, to jest právo na všechno neboli právo boje: a k naplnění přirozeného zákona postačuje, aby někdo byl v mysli připraven na mír, pokud ho lze dosáhnout.

2. Běžně se cituje: „Ve válce mlčí zákony“, a je to pravda nejen o zákonech občanských, nýbrž také o zákoně přirozeném, vztahuje-li se nikoli k úmyslu, ale k jednání (kap. III, odst. 27), a rozumí-li se válkou boj všech proti všem, tedy stav čisté přirozenosti; naproti tomu ve válce národa proti národům se

obyčejně zachovávala určitá míra. Proto za dávných časů byl jakýsi životní mrav a způsob obživy, nazývaný LĚSTRIKIEIN, „žít z uloupeného“. Za tohoto stavu to nebylo proti přirozenému zákonu a těm, kteří to provozovali udatně, nikoli krutě, to přinášelo slávu. Měli takový mrav, že loupili všechno, avšak šetřili životy a nevztáhli ruku na tažný dobytek a na žádné zemědělské náradí. Nemůžeme to však chápat tak, že by je k tomu zavazoval přirozený zákon: chystali si tím slávu a nechtěli být pro přílišnou krutost nařčeni, že se bojí.

3. Protože tedy k zachování míru je nutné uplatňování přirozeného zákona, a k uplatňování přirozeného zákona je nutné bezpečí, musíme uvážit, čím může být takové bezpečí zajištěno. Zde nelze vymyslet nic jiného, než aby si každý opatřil vhodné prostředky, jimiž by se napadení jednoho člověka jiným stalo natolik nebezpečným, že oba uznají za výhodnější zdržet se boje než se utkat. Za prvé je však jasné, že shoda dvou nebo tří může takové bezpečí zajistit jen velmi málo, protože přidá-li se jeden nebo několik málo lidí ke druhé straně, stačí to k jistému a nepochybnému vítězství a dodává to protivníkovi odhodlání zaútočit. Proto pro dosažení námi požadovaného bezpečí musí být počet lidí, kteří se spojují ke vzájemné podpoře, tak veliký, aby několik málo lidí, kteří se přidají k nepřátelům, nepřispívalo nijak zřetelně k jejich vítězství.

4. Za druhé, jakkoli veliký by byl počet lidí sdružujících se k obraně, ničeho se nedosáhne, jestliže se mezi sebou nedomluví na nejlepší způsobu uskutečnění té obrany a jestliže naopak každý užívá svých sil po svém. Neboť rozdělení ve svých názorech budou si navzájem překážkou. Nebo jestliže se v naději na vítězství, kořist či pomstu na něčem i dohodnou, přece se později vlivem rozmanitých povah a názorů či vlivem revnivosti a závisti, s kterou lidé od přirozenosti mezi sebou soupeří, natolik rozdělí, že nebudou chtít ani si navzájem pomáhat, ani žít spolu v míru, pokud je k tomu nedonutí nějaká spo-

lečná obava. Z toho plyne, že dohoda více lidí (která spočívá toliko v tom, že všichni řídí své jednání k témuž cíli a ke společnému dobru), to jest pouhé společenství vzájemné pomoci, neposkytuje těm, kdo se tak dohodli, čili spojencům, to bezpečí, které hledáme řídíce se mezi sebou přirozenými zákony, o nichž byla řeč výše. Je však zapotřebí udělat ještě něco nadto, tak aby těm, kdo uzavřeli dohodu o míru a vzájemné pomoci s cílem společného dobra, později strach zabránil jednat proti dohodě, když se nějaké jejich soukromé dobro dostane do rozporu s dobrem společným.

5. Aristotelés počítá mezi živočichy, které nazývá společenskými, nejen člověka, nýbrž také mnohé jiné, jako mravence, včelu atd.; ti sice postrádají rozum, s jehož pomocí by mohli uzavírat smlouvy a podrobovat se vládě, nicméně ve vzájemné shodě, to jest dychtíce po tomtéž a před tímtož prchající, řídí své jednání ke společnému cíli tak, že jejich hejna nejsou vystavena žádným nepokojům. A přece nejsou jejich hejna státy, a proto nelze ty živočichy nazývat společenskými; jejich ovládání spočívá pouze na shodě či na zaměření vůle mnoha jedinců k jednomu předmětu, nikoli (jak je to ve státě nezbytné) na jediné vůli. Je pravda, že mezi oněmi tvory, žijícími jen smyslově a pudově, je shoda myslí natolik stálá, že k jejímu zachování a v důsledku toho k udržení míru mezi sebou není potřeba nic jiného než jejich přirozený pud. Avšak mezi lidmi je tomu jinak. Neboť za prvé, mezi lidmi se soupeří o počty a hodnosti, mezi zvířaty nikoli; odtud je mezi lidmi nenávist a závist, z nichž se rodí vzpoura a válka; mezi zvířaty nejsou. Za druhé, přirozený pud včel a podobných tvorů je stejného druhu a směřuje ke společnému dobru, které se u nich neliší od dobra soukromého. Člověku však není dobré skoro nic, pokud mu to nepřináší něco významného a znamenitého ve srovnání s tím, co mají ostatní. Za třetí, živočichové, kteří nemají rozum, nevidí nebo si nemyslí, že vidí nějaký nedostatek ve správě svých

států. Naproti tomu mezi lidmi jsou přemnozí, kteří si myslí, že jsou moudřejší než ostatní, a usilují o změnu poměrů; a různí stoupenci novot zavádějí rozličné novoty: z toho jsou roztržky a válka. Za čtvrté, nerozumní živočichové, jakkoli by mohli k vzájemnému projevování svých citových zaujetí užívat hlasu, přece postrádají onu slovní dovednost, která je k pohnutí mysli nezbytná, totiž dovednost, která myslí představí dobro jako lepší a zlo jako horší, než ve skutečnosti jsou: jazyk člověka je jakousi polnicí ohlašující válku a vzpouru. O Periklovi se vypráví, že kdysi svými řečmi hřimal, sesílal blesky a uváděl celé Řecko ve zmatek. Za páté, zvířata nerozlišují bezpráví od ublížení. Proto dochází k tomu, že vede-li se jim samým dobře, z ničeho své společníky neobviňují. Naproti tomu státu jsou nejvíce na obtíž ti lidé, kteří mohou nejvíce zahálet. Lidé totiž zpravidla nezápasí o hodnosti dříve, než dosáhnou vítězství v zápase s hladem a zimou. Konečně, vzájemná shoda oněch nerozumných tvorů je přirozená, kdežto u lidí je založená jediné na smlouvě, to jest je umělá. Nelze se tedy divit, jestliže lidé potřebují k životu v míru něco navíc. Tudíž vzájemná shoda či společenství ustavené bez nějaké veřejné moci, již jsou jednotlivci pomocí obavy z trestu ovládání, nepostačuje k bezpečí, které se vyžaduje k uplatnění přirozené spravedlnosti.

6. Protože tedy společné zaměření vůle více lidí za tímtož cílem k udržení míru a k pevně obraně nepostačuje, vyžaduje se, aby ve věcech nutných pro mír a obranu byla vůle všech jednotná. K tomu však nemůže dojít, pokud každý člověk svou vůli nepodřídí vůli jiného jednotlivce, totiž jediného člověka či jediného shromáždění, aby cokoli rozhodne o věcech nutných ke společnému míru bylo považováno za vůli všech i každého zvlášť. Shromážděním pak nazývám skupinu více lidí, kteří rozvažují o tom, co je třeba dělat nebo nedělat pro společné dobro všech.

7. Toto podřízení vůle všech lidí vůli jediného člověka či jediného shromáždění se uskutečňuje tehdy, když se každý ostatním smlouvou zaváže, že nebude vůli onoho člověka či onoho shromáždění, které se podrobil, odporovat, to jest že mu neodepře možnost použít svých prostředků a sil proti kterýmkoli jiným lidem (protože je pochopitelné, že si ponechává právo bránit sebe sama proti násilí). To se nazývá sjednocení. Vůle shromáždění se pak chápe jako vůle většiny lidí, z nichž shromáždění sestává.

8. Dále, ačkoli vůle sama není dobrovolná, nýbrž je to pouze princip dobrovolného jednání (nechceme totiž něco chtít, nýbrž dělat), a proto není předmětem rozvažování a smluv, přece ten, kdo podřizuje svou vůli vůli druhého, přenáší na toho druhého právo na své vlastní síly a schopnosti: takže když ostatní udělají totéž, má ten, komu se podřizují, tolik sil, že je s to jimi lidi zastrašit a přetvořit jejich vůli k jednotě a svornosti.

9. Takto dosažené sjednocení se nazývá stát či občanská společnost, a také občanská osoba. Neboť když je vůle všech sjednocena, považuje se za jedinou osobu a jednotným označením se vyděluje a odlišuje od všech jednotlivých lidí, majíc svá práva a vlastní majetek. Takže ani nějakého občana, ani všechny dohromady (s výjimkou toho, jehož vůle platí za vůli všech) nelze posuzovat jako stát. Stát je tedy (abychom jej definovali) jediná osoba, jejíž vůle je podle smlouvy více lidí považována za vůli všech; může tak používat sil a schopností jednotlivců pro společný mír a obranu.

10. Dále, ačkoli každý stát je občanskou osobou, není naopak každá občanská osoba státem. Může totiž docházet k tomu, že se více občanů s dovolením svého státu sdružuje v jednu osobu za účelem vykonávání určité činnosti. Vzniknou tak občanské osoby, jako jsou obchodnické cechy a jiná přemohá sdružení; přesto to však nejsou státy, protože se zde občané nepodřizují vůli sdružení přímo a ve všem, nýbrž jen v některých záležitostech

vymezených státem. Proto každý z členů může vést soudní při proti samotnému cechovnímu shromáždění, což občanu vůči státu dovoleno není. Takováto společenstva jsou tedy občanské osoby podřízené státu.

11. V každém státě onen člověk či ono shromáždění, jehož vůli (podle toho, co bylo řečeno) jednotlivci podřizují vůli svou, má – jak říkáme – nejvyšší moc či svrchovanou vládu čili panuje. Ta moc a právo vládnout se zakládá na tom, že každý z občanů na onoho člověka či shromáždění přenesl všechnu svoji sílu a moc. Že to tak udělal (protože přirozenou cestou přenést svou sílu na druhého nemůže nikdo), to nutně znamená, že ustoupil od svého práva odporovat. Každý z občanů jakož i každá podřízená občanská osoba se nazývá poddaným toho, kdo má svrchovanou moc.

12. Předešlý výklad dostatečně ukazuje, jakým způsobem a postupem se mnohé přirozené osoby ve snaze zachovat sama sebe a pod vlivem strachu jednoho před druhým spojují v jednu občanskou osobu, kterou nazýváme státem. Jinak ti, kdo se podřizují druhému ze strachu, podřizují se buď tomu, koho se bojí, nebo někomu jinému, komu věří, že je ochrání. Prvním uvedeným způsobem jednají poražení ve válce, aby nebyli zabiti, druhým dosud neporažení, aby nebyli poraženi. První způsob pochází od přirozené moci a můžeme jej prohlásit za přirozený původ státu; druhý způsob pochází ze vzájemné porady a usnesení spojenců, což je původ státu ustanoveného. Odtud pocházejí dva druhy státu: jeden přirozený, který může být nazván paternalistický a despotický, druhý ustanovený, který může být nazván politický. V prvním typu si vládce získává občany podle vlastní vůle; v druhém typu občané dosazují vládce sami sobě podle vlastního úsudku, ať už je to jeden člověk či jedna skupina lidí se svrchovanou mocí. Dále budeme hovořit nejdříve o státě ustaveném, potom o přirozeném.

KAPITOLA VI O PRÁVU TOHO, KDO MÁ VE STÁTĚ SVRCHOVANOU MOC, AŤ JE TO SHROMÁŽDĚNÍ ČI JEDEN ČLOVĚK

1. Množství lidí mimo stát nelze přiřknout nějaké právo ani jednání, na němž se jednotlivě nedohodli. 2. Počátkem státu je právo převažujícího počtu stejně smýšlejících. 3. Každý si podržuje právo chránit se podle vlastního úsudku, pokud nebude postaráno o jeho bezpečí. 4. Donucovací moc je pro bezpečí nezbytná. 5. Co je to meč spravedlnosti. 6. Meč spravedlnosti náleží tomu, kdo má svrchovanou moc. 7. Jemu náleží válečný meč. 8. Jemu náleží soudy. 9. Jemu náleží zákonodárství. 10. Jemu náleží jmenování úředníků a státních ministrů. 11. Jemu náleží posuzování různých nauk. 12. Cokoli tento člověk udělá, je beztrestné. 13. Jemu je občany udělena neomezená moc; jaká poslušnost mu náleží. 14. Tento člověk není omezen zákony státu. 15. Vůči tomu, kdo má svrchovanou nadvládu, nemá nikdo žádné vlastnictví. 16. Co je krádež, vražda, cizoložství a bezprávi se poznává z občanských zákonů. 17. Názor těch, kteří by chtěli ustanovit stát bez někoho s neomezenou mocí. 18. Znamky neomezené moci. 19. Přirovnáme-li stát k člověku, pak ten, kdo má svrchovanou moc, je vůči státu ve stejném poměru jako lidská duše vůči samotnému člověku. 20. Svrchovaná moc nemůže být po právu zrušena dohodou těch, kteří se smluvili na jejím ustanovení.

1. Nejprve je třeba pozorovat, co je to vlastně množství lidí* sdružujících se podle vlastního uvá-

* Nauka o pravomoci státu vůči občanům téměř celá závisí na rozpoznání rozdílu mezi množstvím lidí, které vládne, a množstvím lidí, které je ovládáno. K podstatě státu totiž patří, že množství či seskupení občanů nejen vládne, nýbrž se také podřizuje vládnoucímu, ale to v rozličném smyslu. Věřil jsem, že ten rozdíl byl v tomto prvním odstavci dostatečně vysvětlen, ale

žení ve stát; totiž že to není nějaká jedna osoba, nýbrž více lidí, z nichž každý má svou vlastní vůli a svůj úsudek o všem, co se navrhuje.

A jestliže na základě dílčích ujednání jednotlivci mají své právo a své vlastnictví, takže jeden říká o tom, jiný o onom, že je to jeho, nebude nic, o čem by celé množství jako osoba odlišená od jakéhokoli jiného jednotlivce mohlo právem říci „To je moje“ více než někoho jiného. A není žádné jednání, které by se mělo přiřknout množství lidí jako jeho vlastní: nebude to jediné jednání (dohodnou-li se všichni nebo většina), nýbrž tolik jednotlivých jednání, kolik je lidí. Při nějakém velkém povstání se sice obvykle běžně hovoří o tom, že lid onoho státu se chopil zbraní, ale je to pravda pouze o těch lidech, kteří jsou ve zbraní či kteří jsou s nimi zajedno, pro-

z námitek mnoha lidí proti tomu, co v textu následuje, usuzuji, že tomu tak není. Proto jsem se rozhodl připojit několik slov, abych to podrobněji vysvětlil. „Množství“ je slovo kolektivní a chápe se jako označení více věcí, takže „množství lidí“ je totéž jako „mnozí lidé“. Protože to slovo je v jednotném čísle, označuje jednu věc, totiž jedno množství. Ale žádným způsobem se tomu nerozumí tak, jakoby množství mělo jednu vůli danou od přírody, naopak, každý má jinou. Nelze tedy ani tomuto množství přiřknout jedno určité jednání, ať by bylo jakékoli. Množství tudíž nemůže slibovat, uzavírat smlouvy, nabývat práva, přenášet právo, něco činit, mít, vlastnit a podobně, leč jednotlivě či každý za sebe, takže je tolik slibů, smluv, práv, činů, kolik je lidí. Proto množství lidí není přirozenou osobou. Jinak se totéž množství stává jednou osobou tehdy, jestliže lidé jednotlivě uzavřou smlouvu v tom smyslu, že vůle každého člověka nebo shodná vůle většiny z nich bude považována za vůli všech: tímto způsobem je množství lidí obdařeno vůlí, a proto může o své vůli jednat, to jest vládnout, vydávat zákony, nabývat a přenášet právo a tak dále; v tomto smyslu se častěji než množství lidí nazývá lid. Musíme tedy rozlišovat takto: pod pojmem lid či množství lidí, kdykoli o něm říkáme, že něco chce, že vládne či dělá, se rozumí stát, který vládne, něco chce a jedná skrze vůli jednoho člověka či skrze shodnou vůli více lidí; to lze uskutečnit pouze ve shromáždění. Kdykoli však mluvíme o tom, že množství lidí, ať už velké či malé, něco dělá bez vůle onoho člověka či shromáždění, dělá to poddaný lid, to jest současně mnozí jednotliví občané, a pochází to ne z jedné vůle, nýbrž z vůle více jednotlivých lidí: to jsou občané a poddaní, nikoli stát.

tože stát, který je jednou osobou, se chopit zbraní sám proti sobě nemůže. Cokoli tedy udělá množství lidí, musí se chápat tak, že to udělal každý z lidí, z nichž se to množství skládá. A člověk, který je součástí onoho množství, a přece s tím, co se udělalo, nesouhlasí a nepodporuje to, se musí posuzovat tak, že to neudělal. Kromě toho v množství lidí, které ještě není způsobem, jak o něm byla řeč, sdruženo, trvá onen přirozený stav, v němž je všechno všech, a nemá zde místo pojem „moje“ a „tvoje“, což se nazývá ovládnutí a vlastnictví: protože ještě neexistuje ono bezpečí, které – jak jsme výše dokázali – se vyžaduje k uplatnění přirozených zákonů.

2. Dále je třeba vzít v úvahu, že každý z množství lidí (a tím se začíná ustavovat stát) se musí s ostatními dohodnout na tom, že z návrhů, které budou kýmkoli ve shromáždění předloženy, budou považovány za vůli všech ty, které bude chtít většina. Jinak nebude mít množství lidí, jejichž povahy a přání se navzájem tak různí, vůbec žádnou vůli. A jestliže někdo nechce souhlasit, ostatní si nicméně ustaví stát bez něho. Tím dochází k tomu, že stát si vůči nesouhlasícímu podržuje své původní právo, totiž právo boje, jako vůči nepříteli.

3. Protože jsme v 6. odstavci předešlé kapitoly vyložili, že k bezpečnosti lidí se vyžaduje nejen shoda, nýbrž i podřízení vůle lidí, pokud jde o to, co je nezbytné pro mír a obranu, a že ta jednota čili podřízení tvoří podstatu státu, na tomto místě uvidíme, které z těch věcí, jež mohou být navrhovány, probírány a usnášeny ve shromáždění lidí (jejichž vůle je obsažena ve vůli většiny), jsou pro společný mír a obranu nutné. Především je pro mír nezbytné, aby každý byl natolik ochráněn před násilím druhých, aby mohl bezpečně žít, to jest aby neměl oprávněný důvod obávat se ostatních, pokud se nedopustí bezpráví na druhých on sám. Zabezpečit úplně lidi před vzájemným ubližováním tak, aby nemohli být vůbec zraněni či proti právu zabiti, je sice nemožné, a tudíž to nepřichází v úvahu, nicméně je možno

starat se o to, aby nevznikal oprávněný důvod k obavě. Bezpečí je totiž cílem, kvůli němuž se jedni podržují druhým: nebýt tohoto cíle, bylo by nepochopitelné, proč se někdo podřídil druhým a ztratil tak právo bránit se sám podle vlastního uvážení. Stejně by bylo nepochopitelné, kdyby se někdo k něčemu zavázal či vzdal svého práva na všechno dříve, než by bylo postaráno o jeho bezpečí.

4. K tomuto bezpečí nepostačuje, aby každý z lidí, kteří se chtějí spojit ve stát, uzavřel – ať ústně či písemně – s ostatními smlouvu o tom, že nebude zabíjet, krást, a o zachování podobných zákonů. Všem je totiž zřejmá špatnost lidské povahy a ze zkušenosti je příliš známo, jak málo lidé dodržují povinnosti vyplývající ze závazků svědomí, nehrozili jim trest. Bezpečí se tedy musí zajistit nikoli smlouvami, nýbrž tresty. O bezpečí je dostatečně postaráno teprve tehdy, jsou-li na jednotlivé druhy bezpráví stanoveny tresty, a to tak vysoké, aby bylo zjevně větším zlem se bezpráví dopustit, než se ho zdržet. Neboť přirozenost nutí všechny lidi vybrat si to, co se jim jeví jako dobré.

5. Právo trestat se chápe jako někomu dané tehdy, zaváže-li se každý smlouvou, že nebude pomáhat tomu, kdo má být potrestán. Budu to právo nazývat „meč spravedlnosti“. Smlouvy tohoto druhu většina lidí celkem dodržuje, pakliže nemají být potrestáni oni sami nebo jejich blízcí.

6. Protože je tedy pro bezpečí jednotlivců, a tudíž pro společný mír nutno, aby se právo užívat meče k trestání přeneslo na nějakého člověka či shromáždění, nutně tomu rozumíme tak, že ten člověk či to shromáždění má ve státě po právu svrchovanou moc. Neboť kdo právem stanoví tresty podle vlastního uvážení, ten také právem nutí všechny ke všemu, co sám chce: větší moc už si nelze představit.

7. Marně si pěstují mír mezi sebou ti, kdo se nedovedou zabezpečit před vnějšími nepřáteli; a zabezpečit se před vnějšími nepřáteli nejsou s to ti, jejichž síly nejsou sjednoceny: proto je k ochraně

jednotlivců nezbytné, aby existovalo nějaké jediné shromáždění či jediný člověk, který by měl právo při každém ohrožení nebo nezbytnosti vyzbrojovat, shromažďovat a sjednocovat tolik občanů, kolik by bylo – s ohledem na nepřesně zjištěný počet a síly nepřátel – ke společné obraně třeba, a který by měl rovněž právo s nepřáteli, kdykoli to bude prospěšné, uzavřít mír. Je to nutno chápat tak, že jednotliví občané přenesli na jednoho člověka či shromáždění veškeré právo války a míru. A to právo (které můžeme nazvat „válečný meč“) náleží témuž člověku či shromáždění jako meč spravedlnosti. Nikdo totiž nemůže právem nutit občany do zbraně a k odevzdání válečných daní, nemá-li právo potrestat toho, kdo neuposlechne. Tedy obojí meč – války i spravedlnosti – je podle vlastního ustanovení a podstaty státu neoddělitelný od svrchované moci.

8. Protože právo meče není nic jiného než možnost právem užívat meče podle svého úsudku, plyne z toho, že rozhodování čili úsudek o jeho správném užití náleží témuž člověku. Kdyby totiž soudní moc náležela jednomu a moc výkonná druhému, ničeho by se nedosáhlo: nadarmo by rozsuzoval, kdo by nemohl rozhodnutí vykonávat; anebo kdyby je někdo vykonával užívaje práva druhého člověka, nelze o něm říci, že má právo meče, nýbrž že to právo má ten druhý, jehož je tento toliko sluha. Tedy veškeré rozsuzování náleží ve státě tomu, kdo má „meče“, to jest kdo má svrchovanou moc.

9. Dále, o nic méně, ba dokonce mnohem více připívá k míru, když se předchází vzniku hádek a nekrotí se jen hádky již vzniklé. Všechny spory se rodí z toho, že se navzájem liší názory lidí na to, co je mé a tvé, spravedlivé a nespravedlivé, užitečné a neužitečné, dobré a špatné, čestné a nečestné a podobné věci, které každý hodnotí vlastním úsudkem. Oné svrchované moci přísluší stanovit ve všem obecná pravidla či normy a veřejně je vyhlásit, aby každý věděl, co nazvat svým a co cizím, co je spravedlivé a co nespravedlivé, co čestné a co nečestné,

co je dobré a co špatné, to jest úhrnem co se má při společném soužití dělat a čemu je třeba se vyhýbat. Ta pravidla či normy se obvykle nazývají občanské zákony či zákony státu a jsou to nařízení toho, kdo drží ve státě svrchovanou moc. Tedy občanské zákony (abychom je definovali) nejsou nic jiného než nařízení toho, kdo je ve státě obdařen svrchovanou mocí, týkající se budoucího jednání občanů.

10. Kromě toho, protože je nemožné, aby záležitosti státu týkající se války a míru vyřizoval jediný člověk či jediné shromáždění bez podřízených ministrů a úředníků, a protože míru a obrany se přímo dotýká, zda lidé, na nichž spočívá rozsuzování pří, rozpoznávání úmyslů sousedů, prozíravé vedení války a všestranná péče o užitek státu, vykonávají své povinnosti řádně, je rozumné, aby tito lidé byli řízeni a vybírání tím, kdo má svrchovanou moc jak ve válce, tak v míru.

11. Také je zřejmé, že každé dobrovolné jednání má svůj počátek a nutně závisí na vůli, a vůle něco udělat nebo neudělat závisí na pojetí dobra či zla, odměny či trestu, které si každý představuje jako následek činu nebo opomenutí: jednání všech lidí je tak řízeno jejich vlastními názory. Proto je nutným a zřejmým závěrem poznání, že v zájmu společného míru je hlavní nepředkládat občanům nějaké názory a nauky, pod jejichž vlivem by se domnívali, že po právu nemusí být poslušni zákonů státu, to jest nařízení onoho člověka či shromáždění, jemuž je svěřena svrchovaná moc ve státě, nebo že je jim dovoleno stavět se mu na odpor, nebo že větší trest očekává odpůrce takové nauky než toho, kdo jí je poslušen. Jestliže totiž jeden přikáže něco udělat pod trestem tělesné smrti a jiný to zakáže pod trestem smrti věčné, a oba podle práva, plyne z toho nejen to, že by tak mohli být podle práva trestáni nevinní občané, ale také, že by se tím od základu rozvracel stát. Neboť nikdo nemůže sloužit dvěma pánům, a ten, koho – jak věříme – musíme poslouchat z obavy před zatracením, není naším pánem

méně než ten, koho posloucháme z obavy před časnou smrtí, ba spíše ještě více. Z toho tedy vyplývá, že ten jeden člověk či shromáždění, kterému byla státem svěřena svrchovaná moc, má také právo jak posuzovat, které názory a nauky jsou míru nepřátelské, tak zakazovat jejich šíření.*

12. Konečně, z toho, že každý občan svou vůli podřídí vůli toho, kdo má ve státě svrchovanou moc, takže už nemůže proti němu užít vlastních sil, jasně vyplývá, že cokoli nejvyšší vládce udělá, musí být beztestné. Neboť jako nemůže ten, kdo nemá dostatek sil, trestat z hlediska přirozenosti, tak ani nemůže trestat z hlediska práva.

13. Z toho, co už bylo řečeno, je naprosto jasné, že v každém dokonalém státě (to jest tam, kde žádný občan nemá právo užít k zachování sebe sama svých vlastních sil podle vlastního uvážení čili

* Neexistuje skoro žádné tvrzení, ať už jde o náboženství či o lidské vědy, z něhož by nemohly vzejít různé, posléze nesvornost, spory a poznenáhlu válka. A nedochází k tomu proto, že by to tvrzení bylo falešné, ale kvůli povaze lidí, kterým se zdá, že jsou moudří, a kteří chtějí, aby si to o nich mysleli i všichni ostatní. Ačkoli vzniku takových různých nelze zabránit, přece mohou být uplatněním svrchované moci potlačeny, aby neohrožovaly veřejný klid. Proto jsem o takových názorech na tomto místě nehovořil. Existují některé nauky, jimiž jsou občané hluboce ovlivněni a domnívají se, že právem mohou, ba mají odprát poslušnost státu a bojovat proti nejvyšším vládcům a svrchované moci. Jsou to takové nauky, které buď přímo a otevřeně, buď skrytě a nepřímou vyžadují poslušnost vůči jiným lidem než těm, jimž je svěřena svrchovaná moc. Nezakrývám, že to ukazuje na moc, kterou v jiném státě mnozí připisují knížeti římské církve, na moc, kterou si jínde, mimo římskou církev, nárokují ve svém státě biskupové, a konečně na volnost, kterou si pod náboženskou záminkou přisvojují dokonce i nejnižší postavení občané. Neboť která občanská válka kdy v křesťanském světě vypukla, aby nevzešla či nebyla živena z tohoto kořene? Zde tedy ukládám státní moci, aby posuzovala, zda nauky odporují občanské poslušnosti, či nikoli, a pokud odporují, dávám jí pravomoc zakázat jejich šíření. Neboť jestliže všichni rozhodování o míru a obraně státu svěřují státu, a je-li zřejmé, že názory, které jsem zde uvedl, se míru ve státě týkají, plyne z toho nutně, že zkoumání těch názorů, zda jsou takové, či nikoli, je vhodné svěřit státu, to jest tomu, kdo má ve státě svrchovanou moc.

kde se vylučuje právo soukromého meče) spočívá na někom svrchovaná moc, nad níž není větší, kterou by lidé mohli právem někomu svěřit, nebo kterou by mohl někdo z lidí sám nést. Takovou moc, nad níž větší už lidé nemohou přenést na jednoho člověka, nazýváme neomezenou.*

* Neomezenou moc požaduje otevřeně lidový stav a občané nejsou proti tomu. Neboť ve shromáždění mnoha lidí poznávají tvář státu, a že jsou státní záležitosti řízeny s rozvahou, to chápou i nezkušení. A přece není monarchie méně státem než demokracie, a neomezení králové mají své rádze a přejí si, aby jim radili a hodnotili jejich významnější opatření ve všech záležitostech, nikoli však, aby je od nich odrazovali. Ale že je stát představován osobou krále, to je většině lidí méně zřejmé. A tak proti neomezené vládě namítají za prvé, že kdyby někdo měl tak značná práva, postavení občanů by bylo ubohé. Domnívají se totiž, že král bude brát, loupit, zabíjet, a každý se vidí už být oloupen a zabit. Proč by to však král dělal? Ne proto, že to dělat může; neboť pokud nechce, dělat to nebude. Což by chtěl oloupit všechny ostatní, aby získal přízeň jednoho či několika málo lidí? Za prvé, kdyby to dělal, měl by na to právo, to jest nepáchal by bezprávi. Přece by to však nebylo spravedlivé, to jest porušoval by přirozené zákony a dopouštěl by se bezprávi vůči Bohu. A tak z přísahy králů vzhází poddaným určité bezpečí. Dále, i kdyby to mohl dělat jako věc spravedlivou, anebo kdyby jeho přísaha neměla žádnou váhu, přece nelze najít žádný důvod, proč by chtěl olupovat své občany, když mu to není k ničemu dobré. Že by panovník někdy mohl mít v úmyslu udělat něco nespravedlivého, to nelze popřít. Ale dejme tomu, že bys mu odevzdal nikoli neomezenou moc, ale tolik, aby to stačilo k ochraně tvé osoby proti bezprávi ze strany druhých; to, čeho je nutno se vzdát, chceš-li zůstat bez újmy. Což to všechno už nebudí obavu? Neboť kdo má dost sil, aby všechny ochránil, má také dost sil, aby je utlačoval. Není v tom tedy nic tvrdého, kromě toho, že lidské záležitosti nemohou bez nějaké nepřijemnosti být. A ta nepřijemnost pochází od občanů, nikoli od vlády. Neboť kdyby lidé byli schopni řídit se každý svými vlastními pokyny, to jest žít podle přirozených zákonů, vůbec by nebylo třeba státu ani donucování veřejnou mocí. Za druhé lidé namítají, že v křesťanském světě žádná neomezená vláda neexistuje. To zajisté není pravda, vždyť všechny monarchie i všechna ostatní státní zřízení jsou taková. Že totiž ti, kteří mají svrchovanou moc, nedělají všechno, co by chtěli a o čem vědí, že je státu prospěšné, toho příčinou není nedostatek práva, nýbrž ohled na občany, kteří se věnují svému soukromí a nevyznají se ve věcech týkajících se veřejného života, a proto je leckdy nelze přinutit k plnění povinnosti své ohrožení státu. Proto se panovníci někdy zdrží uplatnění svého práva a obezřetně ustoupí o něco ve věci, ale o nic v právu.

Kdokoli totiž svou vůli podřídí vůli státu, takže stát může cokoli beztretně dělat, vydávat zákony, rozsuzovat pře, ukládat tresty, užívat schopnosti a majetku všech podle svého uvážení, a to všechno po právu, ten mu zajisté svěřil největší moc, jakou svěřit lze. Totéž může potvrdit zkušenost ze všech států, které nyní existují nebo kdy byly. Neboť ačkoli se někdy pochybuje o tom, který člověk nebo které shromáždění má ve státě svrchovanou moc, přece taková moc existuje a uplatňuje se stále, pokud to není v době vzpoury a občanské války, kdy vzniknou z jedné svrchované moci dvě. Rozkolníci, kteří obyčejně mluví proti neomezené moci, ji nejsou schopni vyvrátit, spíše ji přenášejí na jiné. Je-li ta moc odstraněna, vyvrací se současně i stát a nastává zmatení všech věcí. S neomezeným právem svrchovaného vládce se spojuje taková poslušnost občanů, jakou si nutně vyžaduje řízení státu, to jest do té míry, aby udělení toho práva vládcí nebylo zbytečné. Poslušnost toho druhu sice někdy lze po právu odmítat, přece však nemůže už být větší: proto ji nazveme prostou. Závazek zachovávat poslušnost se nerodí bezprostředně z té smlouvy, již všechno své právo přenášíme na stát, nýbrž zprostředkovaně z toho, že bez poslušnosti by právo vlády bylo zbytečné a následkem toho by se stát vůbec neustavil. Je totiž něco jiného, jestliže řeknu: „Dávám ti právo cokoli přikazovat“, a něco jiného, řeknu-li: „Udělám, cokoli přikážeš.“ Přikázáno může být něco takového, že bych se dal raději zabít, než bych to udělal. Pakliže nelze nikoho zavazovat k tomu, aby se dal zabít, ještě mnohem méně je vázán dělat to, co je těžší než smrt. Kdyby mi tedy někdo poručil, abych se sám zabil, nejsem tím vázán. Neboť když to odmítnu, ani se tím neruší právo vlády, protože se možná vyskytnou jiní, kteří neodeprou ten příkaz vykonat, ani neodmítám něco, k čemu jsem se zavázal. Podobně kdyby ten, kdo má svrchovanou moc, někomu přikázal, aby jeho samého zabil, není tím ten člověk vázán, protože si nelze myslet,

že se k tomu zavázal smlouvou. Právě tak není povinen uposlechnout příkazu zabít někoho ze svých rodičů, ať už je nevinný, anebo vinný a podle práva odsouzen; jsou přece jednak jiní, kteří to na rozkaz ochotně udělají, jednak syn raději zemře, než by žil beze cti a v nenávisti. Jsou mnohé jiné případy, kdy vykonání příkazu je pro jedny nečestné, pro druhé nikoli, a kdy tedy po právu mohou jedni zachovat poslušnost, jiní ji odmítnout, a to bez újmy práva, které bylo panovníkovi uděleno jako neomezené. Neboť se mu v žádném případě neodnímá právo ty, kdo odřeknou poslušnost, zabít. Jinak kdo takto zabíjí, byť k tomu byl i oprávněnou osobou zmocněn, a přitom užívá toho práva jinak, než vyžaduje správná rozumová úvaha, hřeší proti přirozeným zákonům, to jest proti Bohu.

14. Nikdo nemůže sám sobě nic dát, protože se předpokládá, že co si může dát, to již má; rovněž se nemůže nikdo sám sobě zavázat. Neboť kdyby tentýž člověk byl současně zavázaný i zavazující, a ten zavazující by mohl zavázaného zprostit závazku, bylo by zbytečné se sám sobě zavazovat, protože tak člověk může sám sebe podle vlastního uvážení závazku zprostit; a kdo toto může, je ve skutečnosti prostý závazku již nyní. Z toho je zřejmé, že samotný stát není zavázán občanskými zákony. Neboť občanské zákony jsou zákony státu, a kdyby jimi byl stát vázán, zavazoval by se sám sobě. Rovněž se stát nemůže zavazovat občanovi, protože občan, bude-li chtít, může stát závazku zprostit, a to bude chtít vždy, kdy to bude chtít stát (neboť vůle každého občana je po každé stránce zahrnuta ve vůli státu). Stát je tedy prost závazku, kdykoli chce, to jest je prost závazku ve skutečnosti již nyní. Vůle shromáždění či člověka, jemuž je svěřena svrchovaná moc, je vůlí státu. Zahrnuje tedy vůli jednotlivých občanů. Není tudíž ten, jemuž je svěřena svrchovaná moc, vázán občanskými zákony; to totiž znamená zavazovat se sám sobě, a nikoli někomu z občanů.

15. Protože – jak bylo ukázáno výše – před ustavením státu je všechno všech, a tedy není nic, co by někdo nazval svým a co by zároveň, stejným právem, neprohlašoval za své kdokoli jiný (kde totiž je všechno společné, tam nic nemůže být něčí vlastnictví), vyplývá z toho, že vlastnictví započalo se samotnými státy a že něčí vlastnictví může být to, co si někdo může podržet podle zákonů a skrze moc celého státu, to jest skrze toho, na koho je vložena svrchovaná moc nad státem. Z toho je zřejmé, že jednotliví občané mají jako své vlastní to, na co nemá právo nikdo ze spoluobčanů, protože jsou vázáni týmiž zákony.*

Občané však nevlastní něco tak, že by na to neměl právo ten, kdo má svrchovanou moc, jehož příkazy jsou zákony, jehož vůle obsahuje vůli jednotlivců a který byl jednotlivci ustanoven nejvyšším soudcem. A dále, ačkoli stát povoluje občanům mnohé, a proto někdy lze proti držiteli svrchované moci vést právní při, přece se to vedení pře nezakládá na občanském právu, nýbrž na přirozené spravedlnosti, a nejde o to, co držitel svrchované moci podle práva může, nýbrž o to, co rozhodl z vlastní vůle. Proto bude soudcem on sám: když se seznámil s tím, co je v té věci spravedlivé, nemohl by soudit nespravedlivě.**

* Někteří namítali, že majetek vlastnili už před ustavením států otcové rodin; ta námitka není na místě, protože jsem vyložil, že rodina je malým státem. Neboť synové v rodinách vlastní sice své věci svěřené otcem odděleně od ostatních synů v téže rodině, ale nikoli odděleně od vlastnictví otce. Naproti tomu otcové jednotlivých rodin, kteří nepodléhají ani společnému otci, ani pánu, mají společné právo na všechno.

** Kdykoli se dovolí, aby občan vedl právní při proti tomu, kdo svrchované vládne, to jest proti státu, pak se v té při nezkoumá, zda stát tu věc, o níž jde, podle práva vlastnit může, nýbrž zda ji podle dříve vydaných zákonů vlastnit chce. Zákon je totiž veřejně vyhlášená vůle svrchovaného vládce. Stát může od občana vyžadovat peníze ve dvojí podobě: jako povinný poplatek nebo jako dluh. V prvním případě se pře nepovoluje, neboť nelze zkoumat, zda má stát na vybírání poplatků právo; ve druhém případě se povoluje, protože stát nechce nic odnímat občanovi

16. Krádež, vraždu, cizoložství a všechna bezprávi přirozené zákony zakazují. Jinak co se u občana nazve krádeží, co vraždou, co cizoložstvím a konečně co bezprávím, to neurčuje přirozený, nýbrž občanský zákon. Není totiž krádeží každé odnesení věci, kterou má druhý člověk, ale toliko věci skutečně cizí. Co pak je naše a co cizí, to je otázka pro občanský zákon. Podobně ne každé zabití člověka je vraždou, ale jen toho, jehož zabíjet zakazuje občanský zákon; a také není každý tělesný styk cizoložstvím, ale jen ten, kterému brání občanské zákony. Konečně, porušení slibu je bezprávím tehdy, kdy je to, co se slibuje, dovoleno; kde však není právo uzavřít smlouvu, tam se žádné právo nepřenáší, a proto z toho neplyne žádné bezprávi, jak bylo řečeno v 17. odstavci druhé kapitoly. O čem se můžeme smlouvat a o čem nikoli, to závisí na občanském zákonu. Právem tedy stanovil stát Lakedaimonských, že chlapci, kteří se zmocní nějakých cizích věcí tak, aby nebyli dopadeni, zůstanou bez trestu. To nebylo nic jiného než stanovení zákona, že co se takto získá, patří tomu, kdo to získal, a nikomu jinému. Rovněž tak je všude v souladu s právem zabití, jestliže zabíjíme ve válce nebo z nutnosti v sebeobraně. Podobně tělesný styk, který je v jednom státě hodnocen jako manželství, bude v jiném posuzován jako cizoložství, a naopak. Rovněž smlouvy zakládající manželství u jednoho občana neznamenají totéž u jiného, byť příslušel témuž státu, protože kdo má od státu (to jest od člověka či shromáždění majícího ve státě svrchovanou moc) zakázáno uzavírat jakékoli smlouvy, ten na to nemá právo. Jeho smlouva nemá platnost, tudíž to není manželství. Naproti tomu smlouva člověka, který uzavírat smlouvy zakázáno nemá, je platná, tedy i manželství. A žádné takové nedovolené

lstí: a přece, je-li to potřeba, odnímá všechno otevřeně. Tudíž má-li někdo proti tomuto místu výhrady a tvrdí-li, že podle této nauky se vládcové snadno zbaví dluhů, má výhrady neoprávněné.

smlouvy nenabudou platnosti tím, že byly spojeny s přísahou nebo svátostí.*

To nic nepřidává pevnosti smluv, jak bylo řečeno výše v druhé kapitole, odstavci 22. Co tedy je krádež, vražda, cizoložství, a obecně, co je bezpráví, to se rozeznává na základě občanského zákona, to jest příkazů toho, kdo má ve státě svrchovanou moc.

17. Svrchovaná vláda a neomezená moc se jeví většině lidí tak tvrdá, že nenávidí už to samotné pojmenování. Dochází k tomu hlavně z neznalosti lidské přirozenosti a přirozených zákonů, zčásti však také vinou těch, kteří byli k vládě ustanoveni a zneužívají moci podle své libovůle. Aby se vyhnuli takové neomezené moci, mají někteří za to, že stát se řádně ustaví už tím, že se budoucí občané sejdou, dohodnou se na určitých člancích, které byly navrženy, projednány ve shromáždění a schváleny, přikáží je dodržovat a ukládat předepsané tresty těm, kdo je poruší. Pro tento účel a také k odrážení vnějších nepřátel předepíše určité a omezené daně s touto podmínkou, že kdyby to nestačilo, sešlo by se nové shromáždění. Kdo nevidí, že shromáždění, které v takto ustaveném státě takové věci přikazuje, má neomezenou moc? Jestliže tedy to shromáždění trvá nebo se čas od času sejde v určený den a na určitém místě, bude ona moc trvalá. Jestliže se

* Zda manželství je svátostí (v tom smyslu, jak toho pojmu užívají teologové), či nikoli, to zde nemám v úmyslu probírat. Řeknu jenom tolik, že řádná úmluva může se ženou o soužití, to jest taková, kterou připouští občanský zákon, je zajisté řádným manželstvím, ať už je či není svátostí. Naproti tomu soužití, které stát zakazuje, manželstvím není, protože už k jeho podstatě patří, že je to řádná úmluva. Řádná manželství existovala v mnoha zemích, u Židů, Řeků, Římanů, ale mohla tam být rozlučována. Avšak tam, kde se podobné úmluvy povolují jen s touto podmínkou, že se nikdy nezruší, tam manželství zapověděl stát, nikoli že důvodem toho je, že možnost rozlučení rozlučeno být nemůže; manželství je svátost. A tak vykonávat při uzavírání sňatku svatební obřady patřící do chrámu, žehnat snoubencům nebo – můžeme-li to tak říci – zasvěcovat je, to snad přísluší jen církevním osobám; všechno ostatní, totiž kdo, kdy a na základě jaké smlouvy uzavírá manželství, přísluší zákonům státu.

zevnitř rozloží, buď se současně rozkládá stát a občané se tak vracejí do stavu války, anebo moc trestat rušitele zákonů u někoho zůstává, ať je kdokoli nebo v jakémkoli počtu; a to nelze bez neomezené moci. Neboť komu bylo podle práva svěřeno tolik moci, že může trestem postihnout libovolný počet občanů, ten má moc tak velkou, že mu větší už občany udělena být nemůže.

18. Je tedy zřejmé, že v každém státě je nějaký jediný člověk nebo jedno shromáždění či rada, co podle práva mohou mít vůči jednotlivým občanům takovou moc, jakou má mimo stát každý sám vůči sobě, to jest svrchovanou čili neomezenou, a nelze ji omezit ničím jiným než silami státu. Kdyby totiž jeho moc něco omezovalo, nutně by to musela být moc vyšší, protože ten, kdo ukládá omezení, musí mít větší moc než ten, komu jsou omezení ukládána. A tak ona omezující moc buď meze nemá, nebo jsou jí zase ukládány nějakou vyšší mocí: tak se konečně dospěje k moci, která nemá jiné omezení než to, které je nejzazším bodem síly všech občanů dohromady. Proto se také nazývá svrchovaná moc, a je-li svěřena shromáždění, to se pak jmenuje nejvyšší shromáždění; je-li dána jedinému člověku, ten se pak nazývá nejvyšším pánem státu. Projevy svrchované moci jsou tyto: vydávat a rušit zákony, rozhodovat o válce a míru, vyšetřit a rozsoudit všechny spory buď osobně, nebo prostřednictvím soudců vlastním rozhodnutím ustanovených, vybírat úředníky, ministry, rádce. Konečně, jestliže někdo může podle práva vykonávat něco, co není kromě něho samotného dovoleno žádnému občanu ani občanům, ten obdržel ve státě svrchovanou moc. Neboť to, co podle práva nemůže udělat ani jeden občan, ani více občanů, může udělat jedině stát. Tedy ten, kdo to dělá, užívá práva státu, což je svrchovaná moc.

19. Ti, kdo přirovnávají stát s občany k člověku s jeho údy, podávají skoro všichni takové vysvětlení, že ten, kdo obdrží ve státě svrchovanou moc, je

vůči celému státu totéž, co hlava vůči celému člověku. Kdežto z dříve řečeného vyplývá, že ten, kdo je obdařen takovou mocí (ať už je to člověk či shromáždění), je ve vztahu ke státu nikoli hlavou, nýbrž duší. Neboť je to duše, která v člověku způsobuje vůli, to jest že může chtít a nechtít. Tak skrze toho, kdo má svrchovanou moc, a ne jinak, má stát vůli a může chtít a nechtít. K hlavě lze spíše přirovnat sbor rádců či jediného rádce, jehož rady (pokud vůbec něčí) využívá ten, kdo má v řízení státu svrchovanou moc, při těch nejvýznamnějších záležitostech. Neboť povinností hlavy je radit, tak jako povinností duše poroučet.

20. Jestliže se svrchovaná vláda ustavuje na základě smluv, které vzájemně uzavírají jednotliví občané či poddaní, a jestliže všechny smlouvy získávají svou sílu vůli smluvních stran stejně, jako dohodou těchže smluvních stran svou sílu ztrácejí a ruší se, potom možná někdo přijde s tím, že svrchovanou vládu lze dohodou všech poddaných svrhnout. I kdyby to byla pravda, přece nevidím, jaké nebezpečí by odtud mohlo nejvyšším vládcům vzejít z hlediska práva. Předpokládá se totiž, že každý se zavázal každému; pak i když někdo z občanů nechce, aby se smlouva uskutečnila, přece jsou všichni ostatní tím, na čem se dohodli, vázáni. A nutně jedná bezprávně ten, kdo dělá něco, co se zavázal ve smlouvě se mnou uzavřené nedělat. Nemůžeme si pak myslet, že někdy dojde k tomu, že se všichni občané najednou, bez jediné výjimky, dohodnou proti svrchované vládě. Nejvyšším vládcům tedy nehrozí, že by mohli být zbaveni své moci cestou práva. Kdyby se však připustilo, že jejich právo závisí pouze na smlouvě, kterou spoluobčané uzavírají každý s každým, mohlo by snadno dojít k tomu, že by byli zbaveni moci zdánlivě podle práva. Ať totiž poddané svolává stát, anebo schází-li se sami k přípravě vzpoury, téměř všichni mají za to, že usnesení většiny v sobě zahrnuje usnesení všech; což je ovšem nesprávné. To, že se usnesení většiny

pokládá za usnesení všech, není od přirozenosti a neplatí to ani za nepokojů: pochází to z občanského zřízení a platí to jen tehdy, když člověk nebo shromáždění mající svrchovanou moc svolá občany a vzhledem k jejich ohromnému množství rozhodne, aby zvolení byli zplnomocněni mluvit za voliče a aby většina těch mluvčích, pokud jde o záležitosti předložené k rozpravě, byla brána jako všichni. Avšak nechápe se to tak, že ten, kdo má svrchovanou moc, svolal občany proto, aby jednali o jeho vlastním právu, leda že by byl již unaven a výslovně se vlády vzdal. Ale protože velmi mnozí lidé z neznalosti mají za usnesení státu nejen usnesení většiny občanů, ale dokonce i dosti malého počtu, jen když s nimi souhlasí, mohlo by se jim zdát, že svrchovanou moc lze po právu odejmout, pokud se to provede v nějakém velkém shromáždění občanů většinou hlasů. Avšak ačkoli se vládní moc ustanovuje smlouvami jednotlivců s jednotlivci, přece není právo vlády závislé na tom jediném závazku. Přistupuje k tomu závazek vůči držitelům moci. Když občané uzavírají smlouvu každý s každým, říkají: „Já své právo přenáším na toho člověka, abys i ty své právo přenesl na téhož.“ Proto právo užívat svých sil k vlastnímu prospěchu, které měl každý sám, bylo celé přeneseno na nějakého člověka či shromáždění k prospěchu společnému. A tak cestou smluv, jimiž se jednotlivci zavazují sobě navzájem, a předáním práva, které je podle závazku vůči vládcům závazkem, se vláda nad občany upevňuje dvojným závazkem, totiž vůči spoluobčanům a vůči vládcům. Občané tedy, ať jich je jakkoli mnoho, nemohou vládcem bez jeho souhlasu zbavit podle práva moci.

KAPITOLA VII O TŘECH TYPECH STÁTU: DEMOKRACII, ARISTOKRACII, MONARCHII

1. Jsou pouze tři typy státu: demokracie, aristokracie, monarchie. 2. Oligarchie není státní zřízení rozdílné od aristokracie a anarchie není vůbec zřízení. 3. Tyranida není státní zřízení rozdílné od řádné monarchie. 4. Státní zřízení smíšené z uvedených typů neexistuje. 5. Demokracie se rozkládá, nestanovi-li se určité doby a místo pro shromáždění. 6. V demokracii je třeba, aby mezidobí mezi shromážděními byla krátká, anebo se má svrchovaná moc na mezidobí svěřit jedinému člověku. 7. V demokracii uzavírají jednotlivci navzájem smlouvu o tom, že budou poslušni lidu, lid sám se nezavazuje nikomu. 8. Jakými opatřeními se ustavila aristokracie. 9. V aristokracii šlechta neuzavírá žádné smlouvy a nezavazuje se ani žádnému občanu, ani všemu lidu. 10. Šlechta potřebuje úmluvu o sněmech. 11. Jakými opatřeními se ustavuje monarchie. 12. Monarchie se nikomu nezavazuje smlouvou za přejatou moc. 13. Monarchie má vždy bezprostřední schopnost vykonávat všechna opatření potřebná k vládě. 14. Jaký je to hřích a kteří lidé se ho dopouštějí, když stát vůči občanům nebo občané vůči státu neplní své povinnosti. 15. Panovník ustanovený bez časového omezení si může vybrat svého nástupce. 16. O panovnících s časově omezenou vládou. 17. Podrží-li si panovník právo vlády, nechápe se to tak, že by nějakým slibem přenesl na někoho právo prostředků k vládě nutných. 18. Jakými způsoby se občan zbavuje podřízenosti.

1. Hovořilo se už o státě vzniklém ustanovením obecně. Je třeba promluvit o jeho typech. Rozdílnost států se zakládá na rozdílnosti osob, jimž je svěřena svrchovaná moc. Svrchovaná moc se svěruje buď jednomu člověku, nebo shromáždění či

radě mnoha lidí. A shromáždění mnoha lidí buď zahrnuje všechny občany (takže kdokoli z nich má hlasovací právo a pokud chce, může se zúčastnit rozpravy), nebo pouze jejich část. Odtud se odvozují tři typy státu. V jednom typu náleží svrchovaná moc shromáždění, v němž má každý občan hlasovací právo; nazývá se demokracie. V druhém typu náleží svrchovaná moc shromáždění, v němž nemají hlasovací právo všichni, nýbrž nějaká určitá část; nazývá se aristokracie. V třetím typu svrchovaná moc náleží jednomu a nazývá se monarchie. Ten, kdo má v prvním typu veřejné záležitosti v rukou, se nazývá DÉMOŠ, lid, v druhém šlechta, v třetím panovník.

2. Dávni spisovatelé obírající se politickými záležitostmi uydělili tři typy k těmto protikladné: k demokracii anarchii čili zmatení, k aristokracii oligarchii, to jest vládu malé skupinky, k monarchii tyranidu. To však nejsou tři další typy státu, nýbrž tři různé názvy vytvořené lidmi, jimž se nelíbil způsob vlády nebo ti, co vládli. Lidé mají ve zvyku dávat pojmenování nejen věcem, nýbrž současně i vlastním pocitům, jako lásce, nenávisti, hněvu atd.; proto co jeden nazývá demokracií, to jiný nazve anarchií, co tito nazývají aristokracií, to druzí oligarchií; a koho jeden má za krále, toho druhý prohlásí tyranem. Takže ty názvy neoznačují různé typy státu, nýbrž různá mínění občanů o tom, kdo vládne. Ale hlavně: kdo nevidí, že anarchie je ve stejném protikladu ke všem uvedeným typům? Ten pojem totiž znamená, že státu vůbec nikdo nevládne, to jest že stát vůbec neexistuje. Jak pak může být něco, co není státem, typem státu? A dále, jaký je rozdíl mezi oligarchií, kterou se označuje vláda malé skupinky či nejmocnějších, a aristokracií, která je vládou šlechty neboli těch lepších, kromě toho, že se lidé mezi sebou liší tak, že totéž není pro všechny stejně dobré: tudíž ti, kteří se jednomu zdají být nejlepší, jsou pro jiné ti nejhorší.

3. Není snadné někoho přesvědčit o tom, že krá-

lovství a tyranida nejsou různé typy státu; je tomu tak pro citové náklonnosti lidí, kteří ač chtějí, aby stát byl podřízen raději jednomu člověku než většímu počtu lidí, přece si myslí, že není správně veden, pokud není veden podle jejich úsudku. Ale rozdíl mezi králem a tyranem musíme zkoumat rozumem, a nikoli city. Především se mezi sebou neliší tím, že by jeden měl větší moc než druhý: větší než svrchovaná moc už totiž existovat nemůže. Ani není rozdíl v tom, že jednomu by byla moc stanovena, druhému nikoli. Ten, komu je moc stanovena, totiž není král, nýbrž poddaný toho, kdo ji stanovuje. A konečně, není rozdíl ani ve způsobu získání moci. Jestliže totiž v demokratickém či aristokratickém státě uchvátí nějaký občan svrchovanou moc násilím a má k tomu souhlas občanů, stává se řádným panovníkem; nemá-li souhlas občanů, je nepřítelem, nikoli tyranem. Rozdíl je tedy v samotném vykonávání vlády: králem je ten, kdo vládne řádně, tyranem, kdo nikoli. Dospíváme tedy k tomu, že krále řádně ustanoveného pro svrchovanou vládu pokládají a označují občané za krále, vykonávali vládu podle jejich názoru řádně; jinak ho mají za tyrana. Království a tyranida nejsou tedy různá státní zřízení, ale tentýž panovník je nazýván králem, je-li ctěn, a tyranem, má-li být pohaněn. Co se pak v knihách běžně vykládá proti tyranům, má svůj původ u řeckých a římských spisovatelů, u nichž vládl dílem lid, dílem optimáti, a proto měli v nenávisti nejen tyranu, ale i krále.

4. Jsou lidé, kteří sice uznávají, že ve státě musí existovat svrchovaná moc, ale jestliže náležejí jednomu člověku nebo shromáždění, pak tvrdí, že v důsledku toho jsou všichni občané otroky. Aby se takovému postavení vyhnuli, mají za to, že může existovat jakési státní zřízení smíšené z uvedených tří typů a přece od nich jednotlivých rozdílné, a to nazývají smíšenou monarchií, smíšenou aristokracií či smíšenou demokracií podle toho, který z těch tří typů nad ostatními převažuje. Například, jestliže

jmenování úředníků a rozhodování o válce a míru náleží králi, soudnictví vysoké šlechtě, vybírání daní lidu a zákonodárství všem dohromady, takové zřízení by nazvali smíšenou monarchií. I kdyby se zřízení toho druhu uskutečnilo, nebylo by tím o svobodu občanů postaráno o nic lépe. Pokud je totiž mezi všemi vzájemná shoda, je podřízenost jednotlivých občanů taková, že větší už být nemůže; ale jsou-li ve sporu, nastává opět občanská válka a právo „soukromého meče“, což je horší než každá podřízenost. Ale že svrchovanou moc takto dělit nelze,* to bylo dostatečně dokázáno v předchozí kapitole v odstavcích 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

5. Nyní již pozorujme, co při ustanovování každého jednotlivého typu státu dělají jeho zakladatelé. Ti, kteří se scházejí, aby založili stát, skoro už jenom tím, že se scházejí, vytvářejí demokracii. Neboť už to, že se shromáždí dobrovolně, se chápe jako závazek, že se bude rozhodovat podle usnesení většiny. Tato demokracie trvá, dokud trvá shromáždění, nebo je-li toto shromáždění odloženo na určené dny a místa. Neboť shromáždění, jehož vůle je vůlí všech občanů, má svrchovanou moc. A protože se předpokládá, že v tomto shromáždění má každý hlasovací právo, vyplývá z toho, že jde o demokracii ve smyslu vymezení uvedeného v 1. odstavci této kapitoly. Jestliže se občané rozejdou a shromáždění se rozpustí, aniž byla stanovena doba a místo další schůze, vrací se vše k anarchii a k onomu stavu, jaký byl, než se sešli, to jest ke stavu boje

* Že se moc nemá dělit, to říká většina lidí; má se však podle nich mírnit a držet v určitých mezích. To je jistě správné, ale jestliže jsou pro zmírnění a omezení, která chápou jako rozdělení, pak nepatřičně rozlišují. Já bych byl pro to, aby nejen králové, ale také i ona shromáždění mající svrchovanou moc, se vyhýbali špatnému jednání, aby uvažovali o svých povinnostech a drželi se v mezích přirozených i božských zákonů. Avšak ti, co tak nepatřičně rozlišují, si představují, že nejvyšší vládcové budou omezování a usměrňování druhými: k tomu však musí mít lidé, kteří budou jejich moc omezovat, nutně její určitý díl, aby jim to bylo umožněno, a tím se moc nez mírní, nýbrž rozdělí.

všech proti všem. Lid si tedy svrchovanou moc neudrží, pokud není veřejně znám a ustanoven den a místo, kdy každý, kdo má zájem, může přijít do shromáždění. Jestliže to známo a ustanoveno není, buď se mohou scházet v různé době a na různých místech, to jest ve spolcích, nebo se nemusí scházet vůbec. A pak už to není DÉMOS, to jest lid, nýbrž neuspořádané množství, kterému nelze přiřknout ani jednání, ani právo. Tedy demokracie se zakládá na dvou věcech: z nich jedna (totiž trvalé ujednání o sněmech) vytváří DÉMON, druhá (totiž většina hlasů) vytváří TO KRATOS čili moc.

6. Kromě toho k tomu, aby lid udržel svrchovanou moc, nestačí zveřejnit doby a místa shromáždění, jestliže mezidobí nejsou natolik krátká, aby se mezitím nemohlo přihodit něco, co by (oslabením vlivu svrchované moci) přivedlo stát do povážlivého stavu, nebo jestliže alespoň nesvěří výkon svrchované moci na mezidobí jednomu určitému člověku nebo jednomu shromáždění. Pokud se tak nestane, není o ochranu a klid jednotlivců dostatečně postaráno. A tehdy také nelze mluvit o státě, protože zde chybí bezpečí a každý znovu nabývá práva bránit sebe sama podle vlastního uvážení.

7. Demokracie se neustavuje jednáním jednotlivců s lidem, nýbrž vzájemnými smlouvami jednotlivců s ostatními jednotlivci. Za prvé, je to zřejmé z toho, že při každé smlouvě musí nejdříve existovat osoby hodlající smlouvu uzavřít, a až potom samotná smlouva; ale před ustavením státu lid neexistuje, protože nebyl nějakou osobou, nýbrž množstvím jednotlivých osob: tedy mezi lidem a občanem nemohla být uzavřena nějaká smlouva. A aby občan uzavíral smlouvu s lidem potom, co už byl stát ustaven, to také nemá smysl, protože lid ve své vůli zahrnuje vůli onoho občana (kterému se podle tohoto předpokladu zavazuje), a proto se může podle svého uvážení závazku zprostit: v důsledku toho je už teď od něj svoboden. Za druhé, že jednotlivci uzavírají smlouvy s jinými jednotlivci, to

se může odvodit z toho, že ustavovat stát by nemělo smysl, kdyby se občané nezavazovali nějakými smlouvami, že budou, nebo nebudou, dělat to, co stát dělat, nebo nedělat, přikazuje. Protože tedy takové smlouvy se při ustavování státu považují za nutné, avšak žádné takové – jak jsme ukázali – neexistují mezi občanem a lidem, vyplývá z toho, že se uzavírají mezi jednotlivými občany: totiž že každý občan se smlouvou zavazuje svou vůli podřídit vůli většiny s tou podmínkou, že ostatní udělají totéž; jakoby každý prohlásil: „Odevzdám své právo lidu, tobě ku prospěchu, abys i ty své právo odevzdal lidu, mně ku prospěchu.“

8. Aristokracie čili shromáždění šlechty se svrchovanou mocí má svůj původ v demokracii, která své právo aristokracii předává. Zde je tomu třeba rozumět tak, že určití lidé jsou buď pro své jméno, buď pro svůj původ, nebo pro jiný příznak představování lidu jako odlišní od ostatních a většinou hlasů jsou voleni; na zvolené se pak přenáší veškeré právo lidu čili státu, takže k čemu byl dříve oprávněn lid, k tomu je nyní oprávněno zvolené shromáždění šlechty. Když se to uskuteční, je zřejmé, že lid potom, co šlechtě předal svrchovanou moc, už jako jediná osoba neexistuje.

9. Tak jako v demokracii lid, tak v aristokracii shromáždění šlechty je zproštěno všeho závazku. Protože občané nemající smlouvu s lidem, ale navzájem mezi sebou, jsou vázáni vším, co lid udělá, jsou vázáni i rozhodnutím lidu přenést právo státu na šlechtu. Také shromáždění šlechty nemohlo být lidem k něčemu zavázáno, přestože jím bylo zvoleno: neboť s ustanovením shromáždění se lid současně rozpadá, jak bylo v právě předešlém vyloženo, a zaniká ona podstata, kterou měl jakožto osoba. Proto také současně zaniká a rozpadá se závazek vůči osobě.

10. Aristokracie má s demokracií také další společné rysy. Za prvé, že bez stanovení určitých dob a míst, kdy se může shromáždění šlechty sejít, už to

není shromáždění ani jediná osoba, nýbrž neuspořádané množství bez svrchované moci. Za druhé, že termíny schůzí nemohou být bez újmy svrchované moci navzájem oddělovány dlouhým mezidobím, pokud není výkon moci přidělen jednomu určitému člověku. Důvody jsou stejné, jako jsme uvedli v pátém odstavci.

11. Jako aristokracie, tak i monarchie se odvozuje od moci lidu, který své právo, to jest svrchovanou moc, přenáší na jednoho člověka. I zde se tomu rozumí tak, že jeden určitý člověk je představován jako odlišný od všech ostatních pro své jméno nebo jiný příznak, a na toho se přenáší většinou hlasů veškeré právo lidu. Takže cokoli mohl před zvolením toho člověka dělat lid, to všechno může posléze dělat po právu ten zvolený člověk. Když to bylo skutečně, lid už není jedinou osobou, nýbrž neuspořádané množství, protože jednotný byl pouze vlivem svrchované moci, kterou teď už přenesl na toho člověka.

12. Proto se ani panovník tím, že moc od někoho převzal, nikomu nezavazuje smlouvami. Přejímá totiž moc od lidu, ale lid – jak bylo v právě předěšlém ukázáno – hned, jakmile to uskuteční, přestává být osobou, a zanikne-li osoba, zaniká každý závazek vůči ní. Tak jsou občané zavázáni zachovávat poslušnost panovníkovi toliko na základě těch smluv, kterými se navzájem zavázali k tomu všemu, co rozhodl lid, to jest také k poslušnosti vůči panovníkovi, jestliže byl ustanoven lidem.

13. Monarchie se pak liší jak od aristokracie, tak od demokracie tím, že v posledních dvou je třeba k rozvažování a rozhodování, to jest ke skutečnému výkonu moci, sjednat nějaké doby a místo; v monarchii se rozvažuje a rozhoduje v každém čase a na každém místě. Neboť lid stejně jako šlechta není přirozenou jednotou, musí se proto scházet. Panovník je podle přirozenosti jeden, má tedy vždy bezprostřední možnost vykonávat opatření souvisící s vládou.

14. Protože bylo výše v odstavcích 7., 9., 12. ukázáno, že ti, kteří ve státě dosáhli svrchované moci, nejsou komukoli zavázáni smlouvou, plyne z toho, že nemohou občanům způsobit žádné bezpráví. Bezpráví totiž, podle definice uvedené výše v kapitole třetí v třetím odstavci, není nic jiného než porušení smluv, a proto kde nepředcházejí žádné smlouvy, tam nemůže následovat žádné bezpráví. Přesto se může jak lid, tak shromáždění šlechty i panovník mnoha způsoby prohřešovat proti ostatním přirozeným zákonům, jako krutostí, nespravedlností, poputným zacházením a jinými chybami, které nespádají pod ten těsný a přesný význam pojmu bezpráví. Jinak, nezachová-li občan poslušnost vůči svrchované moci, můžeme i ve vlastním smyslu říci, že způsobuje bezpráví i všem ostatním spoluobčanům, protože o zachování poslušnosti uzavřel smlouvu každý s každým, a to vůči nejvyššímu vládci; neposlušností mu to právo, které mu odevzdali, bez jeho souhlasu opět odnímají. A jestliže se lid nebo shromáždění šlechty usnese na něčem, co odporuje některému přirozenému zákonu, neprohřešuje se samotný stát, to jest občanská osoba, nýbrž ti občané, kteří pro to usnesení hlasovali. Hřích je totiž důsledkem přirozené, a to vyjádřené vůle, nikoli vůle politické, která je umělá: kdyby i politická vůle byla přirozená, hřešili by i ti, jimž se usnesení nelíbí. Avšak v monarchii, jestliže panovník rozhodne něco proti přirozeným zákonům, hřeší sám, protože v něm je občanská vůle totožná s vůlí přirozenou.

15. Lid hodlající ustanovit panovníka může mu předat svrchovanou moc buď jednoduše, bez časového omezení, nebo na určitou a vymezenou dobu. Při jednoduchém předání je zřejmé, že ten, komu se předává, ji bude držet stejným způsobem jako lid, který ji předal. Tudíž panovník může podle práva ustanovit jiného panovníka stejným způsobem, jako lid ustanovil podle práva tohoto panovníka. Tedy tentýž důvod, který opravňoval lid ustanovit panov-

níka, opravňuje i tohoto panovníka ustanovit dalšího: také panovníkovi, který obdržel moc jednoduše, patří nejenom právo vlastnictví, nýbrž také nástupnictví, aby mohl podle svého uvážení někoho prohlásit za svého nástupce.

16. Jestliže je moc předána pouze na vymezenou dobu, musí se kromě vlastního předání přihlížet ještě k jiným věcem. Za prvé, zda lid, předá-li moc jednomu člověku, si ponechá právo scházet se podle předem určených termínů a na určeném místě, či nikoli. Za druhé, v případě, že ano, zda si ponechá možnost sejít se před uplynutím onoho období, které bylo panovníkovi k držení svrchované moci určeno. Za třetí, zda se bude chtít svolávat jen podle uvážení onoho dočasného panovníka, jinak ne. Předpokládejme, že lid už svrchovanou moc jednomu určitému člověku předal tak, aby ji podržel toliko po dobu svého života; když to bylo skutečně, mějme za to, za prvé, že se všichni rozešli s tím, že vůbec nebylo určeno místo, kde by se (po jeho smrti) shromáždili k nové volbě. V tom případě je zřejmé, podle pátého odstavce této kapitoly, že lid už není osobou, nýbrž neuspořádaným množstvím, z něhož je komukoli dovoleno scházet se v různých dobách s kýmkoli a na libovolném místě, anebo si podle možnosti přisvojit moc rovným, totiž přirozeným právem. Kterýkoli panovník tedy vládne za takovýchto podmínek, je vázán přirozeným zákonem, uvedeným v kapitole třetí, odstavci osmém, o neodplácení zlem za dobro: má totiž hledět, aby jeho smrt nezpůsobila rozpad státu, a to tak, že stanoví určitý den a místo, kde se občané, budou-li chtít, mohou sejít, anebo že sám jmenuje svého nástupce; podle toho, co se mu bude zdát přínosem pro společný užitek občanů. Tedy ten, kdo obdržel svrchovanou moc na doživotí, drží ji v tom smyslu, jak bylo uvedeno, neomezeně a může rozhodovat o nástupnictví. Za druhé, předpokládáme-li, že se lid po volbě dočasného panovníka rozešel s předem přijatým usnesením, že se po jeho smrti sejdou v ur-

čitý den a na určitém místě, v tom případě lid po smrti panovníka znovu obdrží moc bez dalšího opatření občanů, podle původního práva. Neboť po celé mezidobí měl svrchovanou moc (tak jako u vlastnického držení) lid, zatímco dočasný panovník ji pouze užíval neboli vykonával jako uživatel. A jestliže lid zvolil dočasného panovníka a odešel ze shromáždění s tím, že má stanoveny určité doby a místa shromáždění během období panovníkovi určeného (tak jako římský lid kdysi ustanovoval diktátory), nelze takového člověka považovat za panovníka, nýbrž za prvního úředníka lidu, a lid ho může podle svého mínění jeho úřadu zbavit i před uplynutím určené doby; tak to udělal římský lid, když Minutiovi, veliteli jízdy, udělil stejnou pravomoc jako Quintovi Fabiovi Maximovi, kterého předtím ustanovil diktátorem. Důvodem toho je, že je nemyslitelné, aby ten člověk, či skupina, jenž má nejbližší a bezprostřední možnost výkonu moci, tuto moc držel takovým způsobem, že by ve skutečnosti nemohl vládnout. Moc totiž není nic jiného než právo vládnout, pokud to přirozenost dovolí. Konečně, je zřejmé, že lid, který ustanovil dočasného panovníka, odešel ze shromáždění a nemá už dovoleno se proti vůli tohoto ustanoveného panovníka opět sejít, se rozpadá a moc toho člověka, který byl za těchto podmínek prohlášen panovníkem, je neomezená: neboť není v moci občanů, aby se stát opět obnovil, pokud to nechce ten, kdo jediný má moc. A nic na věci nemění, že by mohl složit slib o svolávání občanů v určitých termínech, protože osoba, které to slíbil, již neexistuje, leda jeho svobodným rozhodnutím. Co jsme řekli o uvedených čtyřech případech, kdy lid volí dočasného panovníka, to vysvětlíme důkladněji pomocí srovnání s panovníkem neomezeným, který nemá dědice. Lid je totiž pánem nad občany takového druhu, že nemůže mít dědice, leda že ho sám jmenuje. Mimo to mohou být mezidobí mezi dobami občanských shromáždění přirovnána k době spánku panovníka.

V obou případech ustává výkon moci, možnost trvá dále. Konečně, rozpustí-li se shromáždění s tím, že je nelze opět svolat, je to pro lid smrt: podobně spát spánkem, z něhož nelze procitnout, znamená smrt pro člověka. Král nemající nástupce a chystající se ke spánku předává někomu vykonávání svrchované moci na dobu, dokud se neprobudí; jestliže však už nebude moci procitnout, to jest čeká-li ho smrt, předává mu vlastně nástupnictví: podobně i lid, který volí dočasného panovníka a současně si odnímá pravomoc se sejít, předává tomu panovníkovi vládu nad státem. Dále, tak jako král chystající se na určitou dobu ke spánku předává někomu svrchovanou moc do péče a po probuzení se jí opět ujímá, právě tak lid, když zvolil dočasného panovníka a ponechal si právo sejít se v určitý den a na určitém místě, ujímá se v ten určitý den znovu své moci. A jako král, který předal výkon své moci jinému, ale sám po tu dobu bdí, může si ji znovu vyžádat, kdykoli chce, tak i lid scházející se podle práva během doby, která je panovníkovi vyměřena, může panovníka, bude-li chtít, jeho moci zbavit. Konečně, král, který předal výkon moci na dobu svého spánku jinému s tím, že bude vzbuzen jen tehdy, bude-li to člověk, kterému byla moc předána, chtít, takový král ztratil s mocí i život. Stejně tak lid, který svěřil moc dočasnému panovníkovi s tím, že se nemůže proti jeho vůli znovu sejít, se zevnitř rozpadl a moc zůstává zvolenému panovníkovi.

17. Jestliže panovník slíbí jednomu nebo více občanům něco, co má za následek, že nemůže vykonávat svrchovanou moc, pak ten slib, ať je to třeba smlouva uzavřená pod přísahou či nikoli, je neplatný. Smlouva je totiž přenesení práva, které podle toho, jak bylo uvedeno v druhé kapitole v odstavci čtvrtém, vyžaduje přiměřené projevy vůle u předávajícího. Kdo dostatečně projevuje vůli držet se cíle, ten dostatečně dává najevo, že se nevzdá práva na prostředky k dosažení tohoto cíle nezbytné. Kdo však i slíbil něco, co je nezbytné k dosažení svrchova-

vané moci, ale tu moc již má, dává tím dostatečně přiměřeně najevo, že slíbil jen to, co může postrádat a přitom si nadále svrchovanou moc podržet. Kdykoli se tedy ukáže, že slíbené nemůže být splněno bez újmy svrchované moci, pak se ten slib musí posuzovat, jako by nebyl učiněn, to jest jako neplatný.

18. Viděli jsme, jakým způsobem se občané vlivem přirozenosti zavázali vzájemnými smlouvami k poslušnosti vůči svrchované moci. Dále je třeba pozorovat, jakými způsoby se může dosáhnout toho, aby pout této poslušnosti byli zproštěni. Za prvé, dělá se to zřeknutím se, to jest jestliže někdo právo vlády nepřenesl na jiného, ale odloží je či zanechá; co se odkládá, to se předhazuje všem, aby se toho chopili stejným právem: proto si každý z občanů na základě přirozeného práva opět může hledět zachování sebe sama podle vlastního uvážení. Za druhé, jestliže se stát dostane do područí nepřátele a nemůže se jim postavit na odpor, vyplývá z toho, že ten, kdo měl dříve svrchovanou moc, ji nyní ztratil. Neboť občané tím, že vynaložili veškeré úsilí, aby nepadli do rukou nepřátel, vyplnili smlouvy, které mezi sebou jednotlivě uzavřeli o zachování poslušnosti. A co slíbili posléze jako poražení proto, aby se vyhnuli smrti, to se mají také ze všech sil snažit splnit. Za třetí, jestliže se v monarchii (neboť DĚMOS a shromáždění šlechty nemůže vymřít) neobjeví žádný nástupce, jsou tím všichni občané zproštěni svých závazků. Nikdo totiž pochopitelně není zavázán, neví-li komu, protože splnění slibu by bylo v takovém případě nemožné. Tedy těmito třemi způsoby se vymaňují současně všichni občané z občanské podřízenosti ke svobodnému přístupu všech ke všemu, to jest k přirozené a živočišné svobodě (neboť stav přirozenosti vůči stavu občanskému, to jest svoboda vůči podřízenosti, se má stejně jako chtivost vůči rozumu nebo zvíře vůči člověku). Mimoto mohou být podle práva jednotliví občané zproštěni podřízenosti vůli toho, kdo má svrchova-

nou moc, a to jestliže se přestěhují. K tomu může dojít dvěma způsoby: buď na základě povolení, když někdo chce žít jinde a dosáhne dovolení k odchodu, nebo na základě příkazu jakožto vyhnanec. V obojím případě bude osvobozen od zákonů svého dřívějšího státu, protože se podrobuje zákonům toho nynějšího.

KAPITOLA VIII O PŘÁVU PÁNŮ NAD OTROKY

1. Co je to pán a otrok. 2. Rozlišení otroků na ty, kteří mají důvěru a požívají přirozené svobody, a ty, kteří konají otrocké práce ve vězení nebo v poutech. 3. Závazek otroka se rodí z tělesné svobody, kterou mu uděluje pán. 4. Otroci v poutech nejsou pánům zavázáni smlouvou. 5. Otroci nevlastní majetek proti vůli pána. 6. Pán může otroka prodat nebo v závěti odkázat do cizí moci. 7. Pán se nemůže vůči otroku dopouštět bezpráví. 8. Pán pána je pánem otroků. 9. Jakými způsoby se otrokům uděluje svoboda. 10. Panování nad zvířaty patří mezi přirozená práva.

1. Ve dvou předcházejících kapitolách se hovořilo o státě ustaveném, to jest o takovém, který vznikl na základě shody mnoha lidí, kteří se zavázali vzájemnými smlouvami a dali jeden druhému slib. Nyní bude následovat to, co lze říci o státě přirozeném; ten můžeme též nazvat státem získaným, protože se získává mocí a přirozenými schopnostmi. Ale nejdříve potřebujeme vědět, jakými způsoby je možno získat právo panování nad lidskými osobami. Kde takové právo bylo získáno, tam je jakési malé království. Být králem totiž neznamená nic jiného než panovat nad mnohými osobami, takže velká rodina je království a malé království je rodina. Než vrátíme se zpět k přirozenému stavu a pozorujeme lidi, jakoby právě před okamžikem (jako houby) povstali a uzráli z hlíny, bez jakéhokoli závazku jednoho vůči druhému. Jsou pouze tři způsoby, kterými může jeden dosáhnout vlády nad druhým. První způsob je ten, že navzájem uzavřeli mezi sebou smlouvy a dobrovolně (kvůli míru a vzájemné ochraně) se odevzdali pod moc a vládu nějakého člověka nebo skupiny lidí. Ale o tomto způsobu se již hovořilo. Podle druhého způsobu někdo,